

DZIENNIK URZĘDOWY WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

Katowice, dnia 16 października 2012 r.

Poz. 3970

UCHWAŁA NR XXII/476/2012 RADY MIEJSKIEJ W GLIWICACH

z dnia 23 sierpnia 2012 r.

w sprawie przyjęcia programu opieki nad zabytkami miasta Gliwice na lata 2012-2015

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U.Nr 142 z 2001 r., poz. 1591 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 1, 3, 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.), na wniosek Prezydenta Miasta

Rada Miejska w Gliwicach uchwala:

§ 1. Przyjąć program opieki nad zabytkami miasta Gliwice na lata 2012-2015, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Gliwice.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego.

Zastępca Przewodniczącego
Rady Miejskiej w Gliwicach

Kajetan Gornig

Załącznik
do Uchwały Nr XXII/476/2012
Rady Miejskiej w Gliwicach
z dnia 23 sierpnia 2012 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA GLIWICE

NA LATA 2012–2015

F.B. Werner, Silesia in Compendio seu Topographia das ...

WROCLAW 2011

Pracownia Dokumentacji Zabytków ALMA
Al. Kasztanowa 31
53-125 Wrocław

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	s. 3
I. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA GLIWICE	s.4
II. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	s. 5
III. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	s. 12
IV. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	s. 17
V. CHARAKTERYSTYKA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO MIASTA GLIWICE	s. 20
VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA GLIWICE	s. 32
VII. ANALIZA SWOT	s. 38
VIII. ZAŁOŻENIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA GLIWICE NA LATA 2012–2015	s. 40
IX. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU	s. 43
X. MONITOROWANIE REALIZACJI PROGRAMU	s. 44
XI. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU	s. 46
XII. POSTANOWIENIA KOŃCOWE	s. 49
ZAŁĄCZNIK NR 1 – OBIEKTY NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW	s. 51
ZAŁĄCZNIK NR 2 – GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW	s. 56
ZAŁĄCZNIK NR 3 – OBIEKTY ARCHEOLOGICZNE UJĘTE W WOJEWÓDZKIEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW	s. 58
ZAŁĄCZNIK NR 4 – OBIEKTY ZABYTKOWE W CENTRALNEJ CZĘŚCI GLIWIC – MAPA	

WPROWADZENIE

Dziedzictwo kulturowe jako jeden z podstawowych aspektów życia i działalności człowieka, kształtuje związki międzyludzkie i określa tożsamość i świadomość społeczności. Obiekty zabytkowe są nie tylko materialną emanacją przeszłości, stanowią również cenny element kultury, przyczyniając się do kształtowania otoczenia człowieka współczesnego, mający wszechstronny wpływ na jego życie codzienne. Bogactwo i różnorodność dziedzictwa, należycie pielęgnowane i wykorzystane, powinny stanowić jeden z głównych czynników rozwoju życia społeczno-gospodarczego.

W 20 lat po zapoczątkowaniu w Polsce przemian ustrojowych pojawiają się nowe zjawiska i postawy wobec problemu ochrony dorobku i spuścizny minionych pokoleń. Po wielu latach instrumentalnego traktowania dziedzictwa kulturowego, kiedy to było ono zaprzężone w służbę ideologii, nadszedł czas obiektywizowania naszego stosunku do tej sfery życia społecznego. Stanowi ona bowiem świadectwo przeszłych czasów, skomplikowanej historii, która kształtowała przez wieki dzisiejsze nowoczesne społeczeństwo polskie, żyjące w określonych granicach państwowych, w ramach wspólnoty europejskiej. Równocześnie zaczynamy postrzegać dziedzictwo kulturowe, jako jedną z ważniejszych gałęzi życia gospodarczego, która może generować znaczne zyski. Możliwości wykorzystania dziedzictwa są proporcjonalne do jego wartości, ale również do jego czytelności, atrakcyjności wizualnej, możliwości pomieszczenia zaplecza turystycznego.

Przejawem nowego podejścia władz do roli dziedzictwa kulturowego było przyjęcie 23 lipca 2003 r. ustawy *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, która zastępując starą ustawę *o ochronie dóbr kultury* z 1962 r., na nowo zdefiniowała pojęcia z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i określiła politykę państwa oraz powinności władz państwowych i samorządowych w tej dziedzinie.

Ustawa zobowiązuje organy samorządu do sporządzania co cztery lata programów opieki nad zabytkami, których celem jest przedstawienie stanu dziedzictwa kulturowego na podległym im terenie, wyznaczenie priorytetów polityki samorządowej w kwestii ochrony zabytków i opieki nad nimi¹ oraz skonkretyzowanie działań prowadzących do realizacji wyznaczonych zadań. Programy podlegają okresowej weryfikacji, co następuje w cyklu dwuletnim², w trakcie i po zakończeniu realizacji programu.

Niniejsze opracowanie stanowi wypełnienie ustawowego obowiązku³. Część tekstową Programu wzbogacono materiałem ilustracyjnym i graficznym. Autorzy mają nadzieję, że będzie on nie tylko uatrakcyjnieniem strony merytorycznej opracowania, ale będzie także stanowił pomoc w przyswojeniu jego problematyki.

¹ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. 2003 Nr 162 poz. 1568 z późn. zm.).

² Obowiązek prowadzenia kontroli stanu realizacji Programu Opieki nad Zabytkami wynika z art. 87 ust. 5 i 6 Ustawy.

³ Ilekroć w tekście pojawia się określenie Program oznacza to *Program Opieki nad Zabytkami Miasta Gliwice na lata 2011–2014*. Za każdym razem, kiedy w tekście występuje określenie Ustawa, oznacza ono *ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568).

I. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA GLIWICE

Podstawowym aktem prawnym regulującym problem ochrony zabytków w Polsce jest *ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568 z póź. zm.). Ustawa nakłada na władze administracji publicznej obowiązek prowadzenia, odpowiednio: **wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków**⁴ (stanowią one podstawę do ustalenia zapisów o ochronie dziedzictwa kulturowego w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego⁵) oraz sporządzania przez władze samorządowe wszystkich szczebli na ich podstawie **programów opieki nad zabytkami**⁶. Wg Ustawy wójt (burmistrz, prezydent miasta) powinien sporządzić raz na 4 lata gminny program opieki nad zabytkami. Zgodnie z założeniami ustawodawcy programy mają na celu w szczególności:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

⁴ ibidem: art. 22.

⁵ ibidem: art. 18, 19.

⁶ ibidem: art. 87.

II. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Zmiany ustrojowe, jakie nastąpiły w naszym kraju po roku 1989 miały wpływ na wszystkie dziedziny życia, także na politykę państwa polskiego w dziedzinie ochrony zabytków. Zachowanie dziedzictwa kulturowego, ze względu na jego znaczenie dla rozwoju cywilizacyjnego, stanowi jedno z podstawowych zadań państwa. Przesądza o tym treść **art. 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej**:

„Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

„Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”.

Konstytucja zobowiązuje więc wszystkie organy administracji publicznej, w tym organy samorządu terytorialnego, do ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym przede wszystkim jego materialnych wytworów, jakimi są zabytki. Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z 23 lipca 2003 r. i jej nowelizacja z 18 marca 2010 r. powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej poprzez zastosowanie sprawdzonych już mechanizmów prawnych, finansowych, społecznych. W działania w sferze ochrony zabytków i opieki nad dziedzictwem kulturowym włączone zostały zarówno organy rządowe i instytucje państwowe pod nadzorem Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, jak i władza samorządowa wszystkich szczebli, instytucje naukowe, organizacje pozarządowe oraz społeczeństwo – reprezentowane przez indywidualnych przedstawicieli (np. właściciele obiektów zabytkowych, społeczni opiekunowie zabytków, pasjonaci i miłośnicy historii).

II.1. MIĘDZYNARODOWE DOKUMENTY OKREŚLAJĄCE ZASADY I METODY OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego doczekała się licznych uregulowań w prawie międzynarodowym, wytworzonym przez organizacje i instytucje międzynarodowe. Standardy i normy międzynarodowe w tej dziedzinie określone są w konwencjach, rekomendacjach lub deklaracjach. Dokumenty te stanowią zbiór wskazań, które państwa-sygnatariusze uwzględniają w ustawodawstwie swojego kraju. Konwencja, po ratyfikowaniu, jest dokumentem o wiążącej mocy prawnej dla państwa-strony.

Akty prawne UNESCO:

1. Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, Haga 1954.
2. Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobieganiu nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, Paryż 1970.
3. Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, Paryż 1972.
4. Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, Paryż 2003.
5. Konwencja w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, Paryż 2005.

Rekomendacje i deklaracje UNESCO dotyczą, m.in.: opieki nad tradycyjną kulturą i folklorem, zabezpieczenia ruchomych obiektów dziedzictwa kulturowego, ochrony historycznych przestrzeni oraz ochrony piękna i charakteru krajobrazów kulturowych i miejsc historycznych, określają międzynarodowe reguły badań archeologicznych, zwracają uwagę na zjawiska umyślnej destrukcji dziedzictwa, podkreślają szacunek do kulturowego zróżnicowania społeczeństw, podkreślają wagę odpowiedzialności współczesnej generacji wobec przyszłych pokoleń w aspekcie pielęgnacji dziedzictwa kulturowego.

Akty prawne instytucji europejskich:

1. Europejska Konwencja Kulturalna, Paryż 1954 r.
2. Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, Haga 1954.
3. Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Architektonicznego, Grenada 1985.
4. Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Archeologicznego, La Valetta 1992.
5. Europejska Konwencja Krajobrazowa, Florencja 2000.
6. Konwencja ramowa Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa, Faro 2005 r.

Międzynarodowe dokumenty doktrynalne:

Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych (Karta Wenecka), Wenecja 1964; Międzynarodowa Karta Ogrodów IFLA-ICOMOS (Karta Florencka), Florencja 1981; Międzynarodowa Karta Ochrony Miast Historycznych ICOMOS, Toledo-Waszyngton 1987; Karta Ochrony i Zarządzania Dziedzictwem Archeologicznym, Lozanna 1990; Karta Ochrony i Zarządzania Podwodnym Dziedzictwem Kulturowym, Sofia 1996; Międzynarodowa Karta Turystyki Kulturowej, Mexico 1999; Zasady Ochrony Historycznych Budynków Drewnianych, Mexico 1999; Charter on the Built Vernacular Heritage, Mexico 1999; Charter on principles for the analysis, conservation and structural restoration of architectural heritage, Victoria Falls 2003; Zasady ochrony i konserwacji malowideł ściennych, Victoria Falls 2003; Principles for the recording of monuments, groups of buildings and sites, Sofia 1996; Xi'an Declaration on the Conservation of the Setting of Heritage Structures, Sites and Areas, Xi'an 2005; The Burra Charter - The Australia ICOMOS charter for the conservation of places of cultural significance, Burra 1979.

II.2. KRAJOWE PRAWO POWIĄZANE Z OCHRONĄ ZABYTEKÓW

Problem ochrony zabytków w Polsce reguluje *ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568). Ustawa określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów zajmujących się ochroną zabytków. Definiuje ona przedmiot ochrony, czyli **zabytek**⁷. Wymienia przy tym elementy dziedzictwa kulturowego, które niezależnie od stanu zachowania, podlegają ochronie: obiekty architektury i budownictwa, dzieła sztuki plastycznych i rzemiosła artystycznego, kolekcje, pamiątki związane z osobami, miejscami lub wydarzeniami historycznymi, wytwory techniki, zabytki archeologiczne, historyczne układy urbanistyczne lub ruralistyczne, historyczne zespoły budowlane, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniczne, cmentarze, układy i formy zaprojektowanej zieleni, miejsca pamięci. W dokumencie rozróżniono pojęcia **ochrony zabytków**⁸ i **opieki nad zabytkami**⁹ oraz ustalono cztery **prawne formy ochrony zabytków** w Polsce:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. uznanie za pomnik historii;
3. utworzenie parku kulturowego;

4. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

W dalszej części ustawa nakłada na władze administracji publicznej obowiązek prowadzenia odpowiednio: **wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków**¹⁰ oraz sporządzania przez samorządy wszystkich szczebli **programów opieki nad zabytkami**¹¹.

⁷ Definicje pojęć związanych z dziedzictwem kulturowym zawarto w art. 3 ust. Ustawy.

⁸ Ustawa: art. 4: Na ochronę zabytków składają się następujące działania administracji publicznej:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

art. 7, pkt 1–4.

⁹ Ustawa: art. 5: Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwale zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

¹⁰ ibidem: art. 22.

¹¹ ibidem: art. 87 ust. 2.

*Ustawa z dnia 18 marca 2010 o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw*¹² (Dz. U. z 2010 r., Nr 75, poz. 474) wprowadza zmiany zgłoszone przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, które dostosowują przepisy prawa polskiego do przepisów Unii Europejskiej. W nowej wersji, Ustawa poddaje weryfikacji kilka grup zagadnień. Przede wszystkim ustawodawca **rozszerzył katalog form ochrony zabytków**, określony w art. 7 ust. 4, o ustalenia ochrony także w decyzji o podjęciu inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, itp.¹³. Ponadto, do art. 19 Ustawy dodany został ustęp wskazujący zabytki, których ochrona musi być bezwarunkowo uwzględniona w decyzjach, o których wyżej mowa. Są to zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków i ich otoczenie oraz inne zabytki nieruchomości znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków. Ostatni zapis prowadzi to do **zmiany charakteru prawnego gminnej ewidencji zabytków** – traktowana dotychczas wyłącznie jako materiał informacyjno-dokumentacyjny, zyskuje obecnie status instrumentu ochrony prawnej obiektów zabytkowych na danym terenie.

W zakresie sposobu prowadzenia ewidencji zabytków nowelizacja określa, jakie zabytki powinny być w niej ujęte i ustala nowe terminy dla jej wykonania dla organów ochrony zabytków i gmin. Konsekwencją tego zapisu jest przedłużenie do 3 lat od dnia wejścia w życie cytowanej nowelizacji terminu założenia krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.

Wiele miejsca nowelizacja poświęca nowym przepisom dotyczącym wywozu dzieł sztuki za granicę. W przypadku zabytków wywożonych na stałe wprowadzono katalog składający się z 15 kategorii zabytków, wyłączając z tego zbioru obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz do inwentarzu muzealnych, a także wchodzące w skład zbiorów publicznych, które stanowią własność skarbu państwa, jednostek samorządu terytorialnego oraz innych jednostek organizacyjnych zaliczanych do sektora finansów publicznych, których wywóz jest zakazany. Obowiązek uzyskania pozwolenia na wywóz uzależniony jest od wieku i wartości zabytku w każdej kategorii. Wywóz obiektów poniżej wskazanej wartości odbywać się będzie poza kontrolą organów konserwatorskich. Nowum w katalogu kategorii zabytków wymagających pozwolenia na wywóz stały się „elementy stanowiące integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat”¹⁴.

Nowelizacja Ustawy wprowadziła również zmiany w ustawie *Prawo budowlane* oraz w ustawie *o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*, polegające na rozszerzeniu ochrony o zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków, tym samym uzgadnianie z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań inwestycyjnych.

Działanie Ustawy precyzują akty wykonawcze, zawarte m.in. w następujących **rozporządzeniach** ministerialnych:

¹² Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła również zmiany w ustawie *Prawo budowlane* oraz ustawie *o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*.

¹³ Pierwotny zapis obejmował tylko ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

¹⁴ art. 51 ust. 1 pkt. 2 znowelizowanej Ustawy.

1. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 8 kwietnia 2002 r. w sprawie społecznej opieki nad zabytkami (Dz. U. Nr 56, poz. 508).
2. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
3. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650);
4. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 19 kwietnia 2004 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę (Dz. U. z 2004 r. Nr 84, poz. 789);
5. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1305);
6. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 czerwca 2004 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich i architektonicznych, a także innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych (Dz. U. z 2004 r. Nr 150, poz. 1579);
7. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
8. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2005 r. Nr 112, poz. 940);
9. rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 marca 2010 r. w sprawie udzielenia dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. 2010 nr 64, poz. 396).

Uzupełnieniem zapisów Ustawy są inne ustawy, których tematyka łączy się z zagadnieniami szeroko pojętej ochrony dziedzictwa, zarówno materialnego jak i duchowego. Całość stanowi kompleksową regulację prawną tej dziedziny życia. Problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego została uwzględniona w następujących aktach prawnych:

1. ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - *Prawo budowlane* (Dz. U. z 2003 r. Nr 207, poz. 2016 z późn. zm.).
2. ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. *o gospodarce nieruchomościami* (Dz. U. z 2000 r. Nr 46, poz. 543).
3. ustawa z dnia 27 marca 2003 r. *o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (Dz. U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717).
4. ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. *Prawo ochrony środowiska* (Dz. U. Nr 62, poz. 627).
5. ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. *o ochronie przyrody* (Dz. U. Nr 92, poz. 880).

6. ustawa z dnia 25 października 1991 *o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej* (tekst jednolity Dz. U. z 2001 r. nr 13 poz. 123).
7. ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 *o działalności pożytku publicznego i wolontariacie* (Dz. U. z 2003 Nr 96, poz. 873 z późn. zm.).
8. ustawa z dnia 3 października 2008 r. *o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko* (Dz. U. Nr 199, poz. 1227).
9. ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. *o muzeach* (Dz. U. 1997 nr 5 poz. 24, z późn. zm.).
10. ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. *o bibliotekach* (Dz. U. 1997 nr 85 poz. 539, z późn. zm.).
11. ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. *o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach* (Dz. U. 2006 nr 97 poz. 673, z późn. zm.).
12. ustawa z dnia 5 sierpnia 1998 r. *o samorządzie województwa* (Dz. U. z 2001r. Nr 142, poz. 1590 z późn. zm.).
13. rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 26 sierpnia 2003 r. *w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego* (Dz. U. nr 164 poz. 1587).
14. rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 28 kwietnia 2004 r. *w sprawie zakresu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy* (Dz. U. nr 118 poz. 1233).
15. rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 28 sierpnia 2003 r. *w sprawie sposobu ustalania wymagań dotyczących nowej zabudowy i zagospodarowania terenu w przypadku braku miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego* (Dz. U. nr 164 poz. 1588).

II.3. ZADANIA I KOMPETENCJE ORGANÓW GMINY W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zakres działania i zadania samorządu gminnego w kwestii ochrony dziedzictwa kulturowego reguluje ustawa z dnia 8 marca 1990 r. *o samorządzie gminnym* (Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.). Konkretyzują je przepisy z zakresu prawnej ochrony zabytków, zawarte w ustawie *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*¹⁵.

Ustawodawca dał władzom samorządowym do ręki instrumenty zapewniające konkretny wpływ na poprawę stanu obiektów zabytkowych istotnych dla krajobrazu kulturowego gminy. Po pierwsze w gestii władz gminnych pozostają dwie spośród czterech form ochrony prawnej zabytków, a mianowicie: **utworzenie parku kulturowego** oraz **wprowadzenie stref chronionych pod względem konserwatorskim do opracowań planistycznych**. Po drugie samorząd gminny otrzymał możliwość **udzielania dotacji** na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, na zasadach określonych w uchwale podjętej przez organ stanowiący gminy. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może dotyczyć szerokiego wa-

¹⁵ ibidem: art. 16 – 20; art. 87; art. 81; art. 22 ust. 4, 5; art. 96 ust. 2.

chlarza działań ratunkowych, rewaloryzatorskich i zabezpieczających, określonych szczegółowo w art. 77 Ustawy.

Gminy – posiadacze obiektów zabytkowych, zobowiązane są do opieki nad nimi, tzn. utrzymywania ich we właściwym stanie, prowadzenia prac konserwatorskich i restauratorskich, inicjowania badań naukowych i dokumentacyjnych oraz popularyzowania ich roli w lokalnej społeczności.

W Ustawie duży nacisk kładzie na **działalność edukacyjną i popularyzatorską** dotyczącą lokalnej kultury, materialnych i niematerialnych przejawów życia poprzednich pokoleń. Edukacja powinna objąć jak najszersze kręgi społeczne i w następstwie wzmóc świadomość i tożsamość kulturową lokalnych społeczności. Ustawodawca zobowiązuje także władze samorządowe do **działań zwiększających atrakcyjność obiektów zabytkowych**, co sprzyja rozwojowi turystyki, która w wielu regionach ma szansę stać się alternatywą dla tradycyjnych gałęzi gospodarki.

III. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Przy opracowywaniu *Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Gliwice na lata 2012–2015* kierowano się założeniami polityki państwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Założenia te zostały ujawnione w dokumentach strategicznych opracowanych na poziomie krajowym.

III.1. POLITYKA PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

Podstawowy akt prawny regulujący sprawy ochrony dziedzictwa kulturowego, czyli ustawa *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, nakłada na wszystkie szczeble administracji samorządowej obowiązek opracowania programów opieki nad zabytkami na podległym im terenie. Obowiązki temu podlega też Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który jako zwierzchnik resortu odpowiedzialnego za realizację polityki państwa w dziedzinie kultury i dziedzictwa kulturowego narodu, powinien opracować Krajowy Program Opieki nad Zabytkami.

W art. 87 ust. 2 ustawy ustawodawca określił zakres czynności związanych z opracowaniem, wprowadzaniem w życie i monitorowaniem sposobu realizacji programów opieki nad zabytkami. Zgodnie z założeniami ustawodawcy ma on na celu w szczególności:

1. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Stworzenie takiego programu jest ustawowym obowiązkiem Ministra Kultury. Program określi cele i kierunki działań oraz zadania, które powinny być podjęte w szczególności przez organy i jednostki administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do chwili obecnej nie zakończono prac nad programem krajowym. Jednak założenia polityki państwa w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego zostały przedstawione w tezach do krajowego programu ochrony zabytków. W tezach wyodrębniono sześć grup zagadnień¹⁶:

1. uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce, m.in.: ocena stanu krajowego zasobu zabytków, ocena stanu służb konserwatorskich i stan uregulowań prawnych;
2. działania o charakterze systemowym, a więc powiązanie ochrony zabytków z innymi dziedzinami polityki państwa, m.in.: ochroną przyrody, problematyką zagospodarowania przestrzennego i polityką bezpieczeństwa państwa;
3. stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki nad zabytkami;
4. stworzenie standardu w zakresie dokumentacji, monitorowania i ujednoczenia metod profilaktyki, konserwacji, restauracji i ochrony zabytków;
5. edukacja, obejmująca zarówno kształcenie specjalistyczne, jak i edukację społeczną;
6. współpraca międzynarodowa, połączona z działaniami promującymi dziedzictwo kulturowe Polski za granicą.

Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004–2013”

Politykę państwa w dziedzinie ochrony dziedzictwa narodowego przedstawia dokument pod nazwą *Narodowa Strategia Kultury na lata 2004-2013*, przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. (w 2005 r. opracowano *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*). Jest to strategiczne opracowanie rządowe, określające zasady nowocześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa i mecenatu państwa w sferze kultury, funkcjonujących w warunkach rynkowych i we współpracy w ramach Unii Europejskiej.

Wymienione w nim dwa priorytety:

1. aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe,
 2. edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego,
- mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Kultury w sferze materialnej spuścizny kulturowej Polski jest *Narodowy Program Kultury "Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowe-*

¹⁶ Szczegółowe założenia Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami dostępne w internecie na stronie <http://www.kobidz.home.pl/pliki/tezy.pdf>

go". Program ten jest zgodny z *Narodowym Planem Rozwoju (ustawa z dnia 20.04. 2004 r. o Narodowym Planie Rozwoju, Dz. U. Nr 116, poz. 1206)* oraz z założeniami do krajowego programu ochrony zabytków. Podstawą do sformułowania *Narodowego Programu Kultury "Ochrona Zabytków i dziedzictwa kulturowego"* jest **uznanie sfery dziedzictwa za podstawę rozwoju i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów, służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.**

Cele nakreślone w Strategii mają być realizowane przez różnorodne działania, wśród których wymienić należy: budowę nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków, kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych, rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granice.

III.2. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z PROGRAMAMI I DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA

W procesie zarządzania rozwojem regionalnym Samorząd Województwa Śląskiego kieruje się wytycznymi zawartymi w dokumentach strategicznych i programowych, które obejmują całokształt zjawisk i czynników istotnych dla rozwoju Górnego Śląska. *Program Opieki nad Zabytkami Miasta Gliwice na lata 2012–2015* skorelowany został z założeniami polityki rozwojowej województwa śląskiego, przedstawionymi w wymienionych poniżej dokumentach, które wskazują główne założenia i kierunki rozwoju, operując pojęciami i zjawiskami na wysokim poziomie ogólności. Niniejszy Program, biorąc pod uwagę specyfikę Gliwic, stanowi uzupełnienie i uszczegółowienie dokumentów wojewódzkich, odnosząc się do konkretnych problemów i zagadnień.

Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego na lata 2006-2020¹⁷ zwraca uwagę na wielokulturowość regionu oraz silne utożsamianie się społeczności lokalnych z własną kulturą. W dokumencie wyznaczono cztery podstawowe cele strategiczne, z których trzeci w kolejności odnosi się bezpośrednio do środowiska kulturowego Śląska i zakłada poprawę jakości środowiska naturalnego i kulturowego oraz zwiększenie atrakcyjności przestrzeni. W pozostałych problematyka ta jest wzmiankowana jako istotny element procesów gospodarczych regionu¹⁸.

¹⁷ przyjęta przez Sejmik Województwa Śląskiego uchwałą z dnia 4 lipca 2005 r.

¹⁸ Cele strategiczne wymienione w dokumencie:

Cel I – Wzrost wykształcenia mieszkańców oraz ich zdolności adaptacyjnych do zmian społecznych i gospodarczych w poczuciu bezpieczeństwa społecznego i publicznego.

Cel II – Wzrost innowacyjności i konkurencyjności gospodarki.

Cel III – Poprawa jakości środowiska naturalnego i kulturowego oraz zwiększenie atrakcyjności przestrzeni.

Cel IV – Rozbudowa oraz unowocześnienie systemów infrastruktury technicznej.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego na lata 2007–2013 w nowej wersji przyjęty przez Komisję Europejską 5 sierpnia 2010 r., to dokument planistyczny określający obszary i działania, jakie organy samorządu województwa podejmują na rzecz wspierania rozwoju regionu. Celem głównym RPO WSL na lata 2007–2013 jest: „*stymulowanie dynamicznego rozwoju, przy wzmocnieniu spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej regionu*”. Realizacja celu głównego i wprowadzenie regionu na drogę dynamicznego wzrostu wymaga stworzenia korzystnych warunków do **przeobrażenia gospodarki opartej na przemyśle ciężkim w gospodarkę opartą na wiedzy i informacji**. Wzrost gospodarczy i poprawa jakości życia wspomagana będzie także przez **umiejętne wykorzystanie potencjału turystycznego i kulturowego regionu**. Funkcje instytucji zarządzającej RPO pełni Samorząd Województwa Śląskiego. Corocznie ze środków Programu dofinansowywane są wybrane drogą konkursów projekty, dotyczące poszczególnych osi priorytetowych.

Wśród priorytetów RPO WSL znalazły się:

- *Priorytet III*: Wzrost konkurencyjności turystycznej regionu ('TURYSTYKA'),
- *Priorytet IV*: Wzrost znaczenia kultury jako czynnika rozwoju społeczno-gospodarczego ('KULTURA'),
- *Priorytet VI*: Zrównoważony rozwój miast ('MIASTA'),

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego¹⁹. Jest to dokument planowania strategicznego określający działania, za pomocą których samorząd województwa wpływa na rozmieszczenie funkcji terenów w przestrzeni i ich wzajemne powiązanie. Plan uwzględnia założenia polityki przestrzennej państwa i tworzy warunki do realizacji ustaleń strategii rozwoju województwa, dużą rolę w tym względzie przypisując dziedzictwu i środowisku kulturowemu. Jako jedną z trzech podstawowych zasad polityki przestrzennej województwa przyjęto „*zasadę ochrony wartości wysoko cenionych, o podstawowym znaczeniu dla racjonalnego gospodarowania przestrzenią*”. Do wartości tych zaliczono, m.in.: wymagania ład przestrzennego; walory architektoniczne i krajobrazowe; wymagania ochrony środowiska; wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Wśród przyjętych w programie kierunków rozwoju polityki przestrzennej wymienia się:

- **wykreowanie zintegrowanego regionalnego produktu turystycznego**, do czego przyczynić ma się, m.in.: podnoszenie rangi obiektów dziedzictwa kulturowego (uznanie za pomnik historii, wpis na listę światowego dziedzictwa kultury UNESCO), w tym zabytków sakralnych, przemysłowych, rezydencjonalnych, budownictwa drewnianego,
- **tworzenie markowych produktów turystycznych**, m.in.: turystyki rekreacyjnej, aktywnej i specjalistycznej, organizowanej także w otoczeniu miast aglomeracji,
- **rozwijanie potencjału wewnętrznego obszarów zagrożonych marginalizacją**, realizowane przez wykorzystanie dla gospodarczego rozwoju lokalnego walorów środowiska przyrodniczego

¹⁹ Dokument przyjęty przez Sejmik Województwa Śląskiego uchwałą z dn. 21 lipca 2004 r. i opublikowany w „Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego” (2004 nr 68 poz. 2049)

i kulturowego, obejmujące między innymi zagadnienia zagospodarowania turystycznego i rekreacyjnego.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2010–2013.

Dokument podkreśla znaczenie dziedzictwa kulturowego dla gospodarki i określa cele strategiczne i operacyjne polityki władz województwa śląskiego w tworzeniu nowoczesnego „przemysłu kultury” – sektora gospodarki odpowiadającego modelowi Gospodarki Opartej na Wiedzy. Autorzy programu sformułowali ideę:

Dobrze zachowane, zadbane zabytki stanowiące o tożsamości regionu elementem promocji i rozwoju gospodarczego województwa.

Aby wizja ta została zrealizowana, konieczne jest podjęcie działań związanych i z materią zabytków i ze świadomością społeczną. Temu służą wyróżnione dwa cele strategiczne programu:

- Cel strategiczny I – Kształtowanie kulturowego obrazu województwa. Osiągnięciu tego celu służą następujące działania: ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa, tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami, włączenie zabytków w procesy gospodarcze.
- Cel strategiczny II – Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu. W realizacji tego celu podstawowe zadanie przypada dobrze prowadzonej edukacji społecznej, propagowaniu wiedzy o zabytkach i aktywizacji społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami.

IV. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Władze Gliwic w procesie zarządzania rozwojem miasta kierują się wytycznymi zawartymi w sporządzonych na poziomie gminnym opracowaniach, które obejmują całokształt zjawisk i czynników istotnych dla lokalnego rozwoju. Niniejszy Program Opieki nad Zabytkami, na zasadzie komplementarności, wpisuje się w samorządową politykę rozwoju miasta, której założenia ujawniono w wymienionych poniżej dokumentach.

Strategia Zintegrowanego i Zrównoważonego Rozwoju Miasta Gliwice do roku 2022²⁰ to podstawowy dokument strategiczny gminy. Nacisk położono w nim na kształtowanie społeczności obywatelskiej, świadomej praw a także obowiązków wobec swojego miasta jako miejsca, które tworzy mieszkańcom komfortowe warunki życia i wszechstronnego rozwoju a z zewnątrz postrzegane jest jako metropolia, odgrywająca wiodącą rolę w Aglomeracji Górnośląskiej i atrakcyjny partner do wspólnych działań w różnych dziedzinach życia gospodarczego i społecznego. Realizacja wizji rozwoju miasta Gliwice sprowadza się do skoncentrowania uwagi na pięciu **priorytetach strategicznych**, z których szczególnie dwa interesują nas z punktu widzenia tematyki niniejszego opracowania:

1. Budowa nowoczesnych struktur gospodarczych.
2. Podwyższanie poziomu jakości życia w mieście.
3. Rozwijanie funkcji metropolitalnych. I tu położono nacisk na następujące wyróżniki:
 - znaczący ośrodek naukowo-akademicki;
 - wysoki poziom dostępnej oferty kulturalnej, rozrywkowej i rekreacyjnej;
 - rozwój turystyki metropolitalnej wykorzystującej materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe i historyczne;
 - miasto inspirujące do współpracy lokalnej, regionalnej i międzynarodowej.
4. Wzmacnianie atrakcyjności przestrzeni miejskiej, do czego należy dążyć przez:
 - wysoką atrakcyjność przestrzeni publicznych w mieście pod względem ład, estetyki oraz wachlarza i jakości dostępnych usług;
 - racjonalne gospodarowanie przestrzenią i intensyfikacja jej wykorzystania dzięki odpowiednio przygotowanej infrastrukturze technicznej;
5. Budowa społeczeństwa obywatelskiego.

Program Ochrony Środowiska oraz Zrównoważonego Rozwoju dla Miasta Gliwice do 2015 r. w sposób hasłowy przedstawił problematykę ochrony środowiska przyrodniczego miasta. Wg założeń programu, poprawa jakości środowiska naturalnego oraz wdrażanie procesu zrównoważonego rozwoju zależne jest również od działań związanych z ochroną miejskich terenów zieleni kształtowanej, wchodzących w zakres pojęciowy dziedzictwa kulturowego, m.in.:

²⁰ przyjęta uchwałą Rady Miejskiej w Gliwicach w dniu 10 października 2002 roku wraz z późniejszymi zmianami wprowadzonymi uchwałą Rady Miejskiej w Gliwicach w dniu 26 lutego i 2 grudnia 2004 roku, zaktualizowana w 2007 r.

- ochronę systemów przyrodniczych miasta,
- rewitalizację układu centrum miasta i terenów poprzemysłowych oraz dzielnic przemysłowych.

W wizji nakreślonej w programie, Gliwice mają być w perspektywie miastem chroniącym walory krajobrazowe i różnorodność zieleni, miastem o zabudowie respektującej krajobraz, ośrodkiem rozwiniętej kultury, szanującym tradycje regionalne, chroniącym własne dobra kultury i zabytki. W postulacie ochrony przyrody i walorów krajobrazowych program kładzie nacisk na funkcje edukacyjne i propagandowe, postulując promocję wzorów zachowań zgodnych z zasadami ochrony krajobrazu i przyrody i edukację dzieci i młodzieży – ograniczając się do jednej konkretnej propozycji – rozwoju sieci przyrodniczych ścieżek dydaktycznych.

Obszarowe Programy Rewitalizacji²¹. Sporządzone zostały w 2010 r. dla następujących dzielnic: Ligota Zabrska, Sośnica, Łabędy, Śródmieście. Programy zajmują się szerokim spectrum zagadnień dotyczących życia społecznego i gospodarczego. Przedstawiono w nich diagnozę sytuacji gospodarczej, opisano stan infrastruktury i zwrócono uwagę na najbardziej palące problemy społeczne. Po analizie następują propozycje działań, mających przynieść poprawę istniejącego stanu. Wśród wielu poruszonych zagadnień, znalazła w dokumentach swoje miejsce również problematyka dziedzictwa historycznego i kulturowego. Jednak w tym wypadku, autorzy ograniczają się jedynie do krótkiego przedstawienia historii poszczególnych dzielnic, stanu zasobu obiektów zabytkowych i obszarów objętych ochroną na mocy ustaleń planów miejscowych, brak natomiast postulatów działań prowadzących do ochrony obiektów zabytkowych, opieki nad nimi i wykorzystania ich w polepszeniu jakości życia lokalnych społeczności.

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Gliwice²²

W ustaleniach Studium określono ogólne zasady ochrony obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków. Dokument przedstawia też wykazy obiektów, które do czasu jego powstania zostały objęte prawnymi formami ochrony konserwatorskiej i obszerne listy obiektów proponowanych do objęcia tego typu ochroną:

- wykaz obiektów zabytkowych, nieruchomości z terenu Gliwic wpisanych do rejestru zabytków;
- wykaz obiektów zabytkowych, ruchomych z terenu Gliwic wpisanych do rejestru zabytków;
- wykaz obiektów zabytkowych, nieruchomości z terenu Gliwic kwalifikujących się do wpisu w rejestr zabytków;
- wykaz zabytków architektury i budownictwa objętych ochroną prawem miejscowym;
- wykaz obiektów o wartościach zabytkowych proponowanych do ujęcia ochroną;
- wykaz krzyży, kaplic i kapliczek przydrożnych objętych i do objęcia ochroną prawem miejscowym;
- założenia zieleni objęte i do objęcia ochroną prawem miejscowym;
- miejsca upamiętnione, do objęcia ochroną prawem miejscowym;
- dzieła sztuki współczesnej oraz dawnej, do objęcia ochroną prawem miejscowym;
- zabytkowe parki, cmentarze, aleje, objęte i do objęcia ochroną prawem miejscowym;
- zabytkowe obiekty techniki objęte i do objęcia ochroną prawem miejscowym;
- stanowiska archeologiczne objęte i do objęcia ochroną prawem miejscowym;
- dominanty przestrzenne objęte i do objęcia ochroną prawem miejscowym;

²¹ przyjęte uchwałą nr XXXVII/1080/2010 Rady Miejskiej w Gliwicach z dnia 15 lipca 2010

²² przyjęte Uchwałą Rady Miejskiej w Gliwicach Nr XXXI/956/2009 w dniu 17 grudnia 2009 r.

- określenie stref ochrony konserwatorskiej.

Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego. Obecnie obowiązują 54 MPZP-y, które pokrywają 92% terenu miasta w dzisiejszych granicach administracyjnych. Opracowania dotyczą obszarów szczególnie wrażliwych, także ze względu na nasycenie obiektami historycznymi. Plany, odnosząc się do tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego, nawiązują do treści Studium. Zawarte w nich ustalenia stały się, po uchwaleniu planów przez Radę Miejską, obowiązującymi przepisami prawa miejscowego. W mpzp każdego obszaru znalazły się ustalenia ogólne i strefowe ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków i dóbr kultury współczesnej oraz przepisy ogólne ochrony środowiska, obejmujące również zespoły historycznej kształtowanej zieleni. W dokumentach określono zakres ochrony dla zabytkowych budynków i ich otoczenia oraz wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej. Zamieszczono w nich również wykazy obiektów dziedzictwa kulturowego już objętych ochroną i proponowanych do objęcia ich ochroną prawną. Wykaz ten w zdecydowany sposób przewyższa liczbę obiektów zabytkowych ujętych w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków. W planach zalecono zachowanie historycznie ukształtowanych układów urbanistycznych dawnych wsi i osad otaczających śródmieście, obecnie znajdujących w granicach administracyjnych miasta, poprzez ochronę konserwatorską kompozycji przestrzennej oraz zabudowy historycznej o wartościach kulturowych.

V. CHARAKTERYSTYKA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO MIASTA GLIWICE

V.1. CHARAKTERYSTYKA MIASTA

Położenie. Gliwice – miasto na prawach powiatu w zach. części konurbacji górnośląskiej, położone na Wyżynie Śląskiej nad rzeką Kłodnicą i Kanałem Gliwickim. Gliwice znajdują się w pierwszej dwudziestce największych miast polskich pod względem powierzchni i liczby ludności i mogą poszczycić się wyjątkowo dogodnym położeniem komunikacyjnym. Na atrakcyjność miasta w znacznej mierze wpływa duża powierzchnia obszarów zielonych wraz z terenami rekreacyjnymi zlokalizowanymi w bezpośrednim jego sąsiedztwie.

Obszar i podział administracyjny. Powierzchnia miasta wynosi 134,2 km². W 2008 r. uchwałą Rady Miejskiej przeprowadzony nowy podział administracyjny miasta, które obecnie dzieli się na 20 dzielnic o statusie osiedli, mających stanowić jednostki pomocnicze miasta.

Dzielnice Gliwic (rdlaa.waw.pl/wiki/pedia.org)

Komunikacja. Miasto jest głównym węzłem komunikacyjnym o niezwykle korzystnym położeniu na przecięciu dwóch paneuropejskich korytarzy transportowych (wschód-zachód autostrada – A-4) i (północ-południe autostrada – A-1). Ponadto krzyżują się w nim ważne krajowe i regionalne szlaki komunikacyjne: drogowe i kolejowy. Gliwice posiadają także drogę wodną, jaką jest Kanał Gliwicki z portem śródlądowym oraz lotnisko, możliwe do wykorzystania dla celów pasażerskich i komercyjnych.

Ludność. Wg danych z 2010 r. Gliwice liczą 195 472 mieszkańców a gęstość zaludnienia wynosi 1 456,6 os./km². Struktura ludności wskazuje, że pod względem wykształcenia i statusu majątkowego, mieszkańcy Gliwic lokują się powyżej średnich wskaźników w województwie śląskim, zaś pod względem wieku – są społecznością młodszą niż w większości miast województwa, na co niebagatelny wpływ ma zapewne fakt, że Gliwice są ośrodkiem akademickim.

Gospodarka. Zaznacza się wyraźna tendencja do odchodzenia od przemysłu ciężkiego na rzecz przemysłu wysokich technologii (park technologiczno-naukowy), motoryzacyjnego (Opel) i tzw. Gospodarki Opartej na Wiedzy. Nowe gałęzie gospodarki rozwijają się w ścisłym związku z prężnym ośrodkiem naukowym – Politechniką Gliwicką. Tereny pokopalniane objęto innowacyjnym projektem Nowe Gliwice, czyli Centrum Edukacji i Biznesu, które szybko stało się jednym z istotnych i cenionych ośrodków szkoleniowych dla mieszkańców Gliwic i rejonów ościennych.

Przyroda. Cztery kilometry od centrum Gliwic, w dzielnicy Stare Gliwice, funkcjonuje enklawa lasu łąkowo-łąkowego o powierzchni ponad 76 hektarów. Na obszarze lasu utworzono rezerwat przyrody pod nazwą "Las Dąbrowa". Celem jego powołania jest zachowanie różnorodnych drzewostanów łąkowo-łąkowych, a także licznych drzew pomnikowych oraz całego bogactwa gatunkowego fauny i flory na tym terenie. Rezerwat ujęty jest 320-hektarową otuliną, która ma chronić obszar przed negatywnym oddziaływaniem terenów zurbanizowanych.

Historia i dziedzictwo kulturowe. Pierwsza wzmianka o mieście lokowanym na prawie niemieckim pochodzi z 1276 roku. Wcześniej istniała tu słowiańska osada handlowa w Starych Gliwicach. Na przełomie XIII i XIV w. miasto pozostawało w granicach piastowskich księstw: kozielsko-bytomskiego, oławskiego, cieszyńskiego, oświęcimskiego, opolskiego. W tych czasach ziemia gliwicka służyła z uprawy chmielu i produkcji piwa. Od 1532 roku w rękach Habsburgów. W drugiej połowie XVI w. miasto puszczone w dzierżawę znanemu śląskiemu rodowi Zettritzów. W 1596 r. Gliwice zostały wykupione od prywatnego właściciela przez władze miasta. Dzięki temu stały się wraz z przyległościami (Knurów, Krywałd, Ostropa, Trynek i Szobiszowice) wolnym miastem królewskim. W wyniku wojen śląskich, przegranych przez monarchię austro-węgierską, Gliwice wraz z resztą Śląska przeszły w skład Prus. Druga połowa XVIII w. to czas narodzin przemysłu śląskiego. Następuje okres szybkiej industrializacji. Ożywiony rozwój miasto przeżywa dzięki Królewskiej Hucie Żelaza uruchomionej w 1796 r. Stała się ona znana w całej Europie, nie tylko ze względu na wytwarzane w niej odlewy artystyczne, ale również z powodu produkcji zbrojeniowej. W Gliwicach założono także pierwszą w Europie koksownię. W następnych latach powstają kolejne zakłady przemysłowe, m.in. Huta Huld-schinsky i zakład produkcji drutu Hagenscheidta (l. 60 XIX w.). Wraz z rozwojem przemysłu, rośnie błyskawicznie liczba ludności, co znacznie przyspiesza proces urbanizacyjny – okoliczne osiedla robotnicze oraz stare wsie włączane są w granice rozwijającej się metropolii. Wytyczane są nowe ulice i rozwija się sieć dróg handlowych. Powstaje nowoczesna infrastruktura miejska. W celu usprawnienia transportu węgla z miejscowych kopalń, zapewnienia dostatecznej ilości wody dla przemysłu i mieszkańców oraz zabezpieczenia miasta przed dokuczliwymi powodziami wybudowano Kanał Kłodnicki

(1812–1822). Kolejnym ważnym wydarzeniem było poprowadzenie w połowie XIX w. linii kolei żelaznej z Wrocławia do Gliwic i dalej, w kierunku Krakowa. U schyłku XIX w. oddano w mieście do użytku teatr. Wynik plebiscytu zdecydował o wejściu miasta w skład państwa niemieckiego. Po 1921 r. było ono największym miastem niemieckiego Górnego Śląska, konkurencyjnym dla Katowic -- z reprezentacyjną zabudową, często nowoczesną, prezentującą cechy modernizmu i ekspresjonizmu. Po 1925 r. wybudowano tu lotnisko i wzniesiono radiostację, znaną z późniejszej z tzw. „prowokacji gliwickiej”.

V.2. KRAJOBRAZ KULTUROWY MIASTA

Charakter krajobrazu kulturowego miasta uwarunkowany został następującymi czynnikami, w znacznej części wspólnymi dla całego Śląska:

- położenie geograficzne: nad Kłodnicą, w dorzeczu Odry; gleby, wody i warunki klimatyczne sprzyjały rozwojowi uprawy chmielu, co skutkowało rozwojem przemysłu piwowarskiego i powstawaniem osad rolniczych (założenia ruralistyczne osad wokół miasta),
- skrzyżowanie ważnych historycznych szlaków handlowych stworzyło warunki do powstawania osady handlowej (Stare Gliwice), przekształconej w miasto lokowane na prawie niemieckim (średnio-wieczny układ urbanistyczny Gliwic),
- burzliwa historia Śląska, który po wymarciu polskich Piastów, przechodził w kolejnych wiekach pod panowanie czeskie, austriackie a w końcu pruskie i niemieckie, doprowadziła do przenikania się wpływów i kultur, co znalazło wyraz w obyczajach, sztuce i kulturze dawnych pokoleń,
- przemiany gospodarczo-społeczne i rozwój przemysłu i infrastruktury XIX w., które stanowiły podłoże zerwania z tradycyjnym modelem egzystencji, spowodowały liczne migracje ludności, przyspieszyły tempo życia i doprowadziły do jego znacznego zróżnicowania (wyrazem tych tendencji jest eklektyzm w sztuce XIX-wiecznej, znaczna ilość obiektów architektury przemysłowej i budynków użyteczności publicznej),
- plebiscyt i podział Śląska na część polską i niemiecką skutkowało rywalizacją między starym ośrodkiem miejskim – niemieckimi Gliwicami i nową metropolią – polskimi Katowicami, co przyniosło świetne rezultaty na polu artystycznym (reprezentacyjna zabudowa centrum; dzieła architektury modernistycznej i ekspresjonistycznej znanych architektów),
- zniszczenia wojenne i przemiany ustrojowe po 1945 r., które doprowadziły do znacznych ubytków w substancji zabytkowej, przerwania ciągłości kulturowej (wymiana ludności), zmian własnościowych (upaństwowienie zakładów przemysłowych, zabudowy mieszkaniowej, itp.),
- przemiany ustrojowe zapoczątkowane w 1989 r., których konsekwencją stał się upadek przemysłu ciężkiego, komunalizacja i reprivatyzacja części zabudowy przemysłowej i mieszkalnej miasta, przywrócenie samodzielności decyzyjnej i kompetencji władzom samorządowym, przystąpienie do Wspólnoty Europejskiej, itp., (zainteresowanie dziedzictwem kulturowym, docenienie roli dziedzictwa

w nowoczesnej gospodarce, rewitalizacje starych zespołów i poszczególnych obiektów zabytkowych, docenienie wartości środowisk wielokulturowych).

Stan techniczny zabytków w mieście jest zróżnicowany. Czytelny jest średniowieczny układ urbanistyczny miasta i dalsze etapy jego rozwoju, jednak substancja miejska została częściowo przekształcona i zniszczona wskutek historycznych zawieruch. Szczególnie negatywną rolę odegrała II wojna światowa, która spowodowała ogromne straty w zabudowie miejskiej. Zachowały się pierwotne układy ruralistyczne i urbanistyczne wsi i osad otaczających miasto i włączanych stopniowo w jego granice, będących dziś jego dzielnicami. Jednak gwałtowna industrializacja spowodowała liczne szkody zarówno w układzie tych miejscowości, jak i w poszczególnych budynkach.

V.2.1. Zabytki nieruchome Gliwic.

W myśl art. 6 ustawy *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* za zabytki nieruchome uznaje się krajobraz kulturowy, układy urbanistyczne, ruralistyczne, zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Wojewódzką ewidencją zabytków objętych jest 181 obiektów znajdujących się w granicach administracyjnych miasta, w tym 47 z nich wpisanych jest do rejestru zabytków. Odnotować jednak należy, że dwa z obiektów rejestrowych już nie istnieją. Są to mianowicie: stodoła drewniana z pocz. XIX w., która znajdowała się w Gliwicach Bojkowie przy domu nr 131 (nr rej. A/342/60 z dn. 07.03.1960) oraz XVIII-wieczna kapliczka barokowa w Gliwicach Czechowicach (nr rej. A/312/60 z dn. 07.03.1960).

Rzeczywista ilość obiektów zabytkowych w Gliwicach jest znacznie większa niż wynikałoby to z liczby obiektów objętych gminną ewidencją (181). W liczbie tej reprezentowane są bowiem licznie zespoły architektoniczne, składające się z kilku a nawet kilkunastu, czy kilkudziesięciu obiektów architektonicznych. Dotyczy to przede wszystkim kolonii i osiedli robotniczych a także kompleksu zabudowań radiostacji gliwickiej, zespołu budynków straży pożarnej, zespołu zabudowy Huty Królewskiej.

Wśród obiektów rejestrowych najliczniejszą reprezentację mają obiekty sakralne i mieszkalne, odpowiednio: 11 i 13. Te ostatnie o bardzo zróżnicowanym charakterze – kamienice czynszowe, domy wiejskie, plebanie, wille. W następnej kolejności lokują się obiekty użyteczności publicznej (7), wśród których znajdujemy pocztę, ruiny teatru miejskiego, budynki szpitalne, szkołę, hotel. Na liście obiektów rejestrowych występują również dwa modernistyczne obiekty handlowe, dwa spichlerze oraz pojedyncze przykłady architektury dworskiej (dwór w Szobiszowicach) i zamkowej (zamek gliwicki). Do rejestru zabytków wpisano zespół urbanistyczny starego miasta w granicach średniowiecznych obwarowań miejskich oraz, pod osobnym numerem, zachowane fragmenty murów. Wśród obiektów rejestrowych uderza mała ilość zabytkowej architektury przemysłowej, dominującej w krajobrazie pn. czę-

ści śródmieścia oraz części dzielnic (Łabędy, Żarska Wieś), decydującej przez wiele lat o obliczu i charakterze miasta. Do rejestru wpisano najbardziej dla miasta zasłużony obiekt przemysłowy – obejmujący osiemnaście elementów zespół zabudowy dawnej Huty Królewskiej, wczesny przykład wielkoprzemysłowej architektury z początkowego okresu gwałtownej industrializacji Górnego Śląska. Drugi zabytek architektury przemysłowej to wieża ciśnień przy ul. Jana III Sobieskiego.

Układ urbanistyczny. Gliwice, podobnie jak Bytom, miasto o wielowiekowej tradycji, sięgającej XIII w., położone przy jednym z

<http://www.geoportal.gov.pl>

głównych historycznych traktów z Europy zachodniej, przez Wrocław do Krakowa i dalej – na Węgry i południe kontynentu, zachowało dawny średniowieczny, koncentryczny i dośrodkowy układ starego miasta. Na Górnym Śląsku stanowi to ewenement, bowiem historia większości miast GOP-u zaczyna się dopiero w okresie industrializacji i pod względem urbanistycznym prezentują one zupełnie odmienne od tradycyjnych układy. Gliwice założono na planie owalnym, z kratownicowym układem ulic. Między dawną bramą Bytomską i bramą Raciborską ciągnęły się dwa główne trakty komunikacyjne obejmujące kwadratowy rynek z centralnym ratuszem. Po zburzeniu murów miejskich możliwa stała się rozbudowa rozwijającego się szybko miasta. Postępowała ona początkowo w kierunku pn.-wsch., wzdłuż reprezentacyjnej ulicy Wilhelmstraße (dzisiejsza ul. Zwycięstwa), łączącej stare miasto z dworcem kolejowym. Równocześnie rozwijało się budownictwo przemysłowe. Ze względów funkcjonalnych, obejmowało ono tereny rozciągające się wzdłuż linii kolejowej. Kolejnym etapem urbanizacji było przejmowanie pod zabudowę terenów na pd. od śródmieścia. Tereny te przeznaczono pod zabudowę osiedlową. Powstały tu, przede wszystkim, osiedla i kolonie robotnicze wraz z towarzyszącą im infrastrukturą.

Stare Gliwice i Sobótzowice

Układy ruralistyczne i urbanistyczne dzielnic. Wraz z rozwojem miasta włączano doń stopniowo sąsiednie miejscowości, rozwijające się historycznie jako samoistne zespoły urbanistyczne i ruralistyczne. Organizmy te charakteryzują się dużym urozmaiceniem układów urbanistycznych i za-

budowy, co zostało spowodowane zróżnicowanymi uwarunkowaniami historycznego rozwoju. Należą do nich, m.in.: Stare Gliwice (dawna osada targowa) z budynkiem spichlerza, Szobiszowice (Petersdorf) z XVII-wiecznym dworem i dwoma kościołami św. Bartłomieja – „starym” i „nowym” oraz fabryką drutu Hagenscheidta, Ligota Zabrska (Ellguth) z ruinami dawnej cegielni i zabudową między ulicami Pszczyńską i Kujawską, Ostropa (Ostroppa) z drewnianym kościołem z lat 60-tych XVII w. o bogatym wyposażeniu (polichromia), częściowo przeniesionym do nowego neobarokowego kościoła wzniesionego w latach 20-tych XX w. i charakterystyczną zabudową ulicówki, Trynek (Trinneck) z kopalnią i koksownią, której budynki zaprojektowali Georg i Emil Zillmannowie oraz z wybudowanym

w 1925 r. lotniskiem, Wójtowa Wieś (Richtersdorf) z neoromańsko-modernistycznym kościołem, Zatorze (Stadtwald) z domami kolonii robotniczej i kościołem Chrystusa

Króla, Łabędy o mocno zróżnicowanej, rozczłonkowanej zabudowie, warunkowanej rozwojem miejscowości – najpierw wsi dworskiej, później silnego ośrodka hutniczego, której obszar przecina Kłodnica i Kanał Gliwicki.

Ciekawe, mocno zróżnicowane układy ruralistyczne i urbanistyczne dzielnic zostały objęte ochroną konserwatorską w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego w granicach wyznaczonych w nich stref ochrony konserwatorskiej.

Zespoły mieszkalne. W układzie przestrzennym miasta, istotną rolę w krajobrazie architektonicznym spełniają założenia i zespoły zabudowy

mieszkalniowej, powstające w oparciu o planową koncepcję urbanistyczną. Są to liczne osiedla patronackie i kolonie robotnicze, związane z rozwijającymi się dynamicznie w XIX w. zakładami przemysłu ciężkiego, m.in. kolonia przy ulicach: Gajdy, Idy i Lindego, osiedle Huldshinsky'ego, czy wreszcie wcielające w życie ideę miasta-ogrodu Wilcze Gardło – zaprojektowane w latach 1937-41 przez Rudolfa

osiedle Fischera S.A.

Architektura sakralna. Rejestr zabytków województwa śląskiego zawiera wpisy dotyczące następujących zabytkowych kościołów gliwickich: neogotycka katedra Apostołów Piotra i Pawła, XVII-wieczny kościół oo. redemptorystów pw. Św. Krzyża, neoromański kościół św. Barbary, gotyckie kościoły: Wszystkich Świętych, św. Bartłomieja

(tzw. „stary”), Wniebowzięcia Matki Boskiej, klasycystyczny kościół ormiański pw. Trójcy Świętej, Dom Przedpogrzebowy, zw. Małą Synagogą i drewniany kościół św. Jerzego w Ostropie o ścianach i stropie dekorowanych polichromią (XVII w.), a także kościół św.

Bartłomieja (tzw. „nowy”). Wpisem objęty jest także XVII-wieczny barokowy klasztor oo. redemptorystów. Prócz nich warte wzmianki są kościoły: św. Rodziny, św. Antoniego, modernistyczny kościół Chrystusa Króla i in.

Zamek piastowski, tzw. Dwór Cetryczów i mury miejskie. Pierwotnie XIV wieczny zamek

w formie wieży mieszkalnej z murami obronnymi, po przebudowie nowożytnej połączony z arsenałem, spichlerzem, więzieniem, stał się reprezentacyjną siedzibą Friedricha v. Zettritz. Przebudowany, częściowo rekonstruowany, od 1945 r. siedziba oddziału muzeum gliwickiego. Mury miejskie pochodzą z 2 ćw. XIV w. Wyburzone w XVIII i XIX w. zachowały się we

fragmentach przy ulicach: Górnych i Dolnych Wałów, Grodowej i Wodnej.

Budowle użyteczności publicznej. Do najbardziej znanych obiektów użyteczności publicznej należy ratusz, który wielokrotnie przebudowywany nie zachował oryginalnej XV-wiecznej formy, pre-

zentując obecnie cechy neobiedermeierowskie z pocz. XX w. oraz poczta – budynek neogotycki, o bogatym ceglany wystroju nawiązującym do gotyckiej pomorskiej architektury ceglanej. W 1890 r. powstał budynek gliwickiego teatru, który stanowił jeden z najbardziej reprezentacyjnych obiektów w Gliwicach. Od czasu pożaru w 1945 r. budynek pozostawał przez 50 lat niezabezpieczoną i niewykorzystaną ruiną, dopiero dzięki

działalności Fundacji Odbudowy Teatru Miejskiego zaczyna odzyskiwać dawny blask. Gliwice mogą się poszczycić znaczącymi przykładami architektury nowoczesnej. Do takich należą dwa modernistyczne domy handlowe: Ikar oraz sklep tekstylny Weichmanna, dzieło Ericha Mendelssohna a także dworzec kolejowy – wydłużony kompleks zabudowy zamykający ul. Zwycięstwa.

Budynki mieszkalne. Wśród budynków mieszkalnych dominują kamienice, tworzące zwartą

zabudowę pierzei ulicznych i placów. W zabudowie rynkowej zachowały się późnomanierystyczne pozostałości w budynkach pod numerami 1, 2, 5, 12. Spotkać można kamienice o oryginalnych formach neogotyckich i klasycyzujących. Przewagę wśród nich ma jednak typowa czynszowa zabudowa eklektyczna. Oprócz kamienic wymieniać można, znacznie mniej popularną zabudowę willową. Najsłynniejszym jej przykładem jest willa Caro, własność znanego przemysłowca gliwickiego, obecnie siedziba muzeum w Gliwicach.

Zabytki przemysłu i techniki.

Gliwice są miastem obfitującym w zabytkowe obiekty związane z bogatą historią śląskiego przemysłu i techniki. Pośród historycznej zabudowy przemysłowej uwagę zwraca wpisany do rejestru zabytków zespół Huty Królewskiej. Można również

wymienić inne zespoły zabudowy przemysłowej, m.in. zakłady Hagenscheidta, Huldschinsky'ego, zakłady elektryczne, okoliczne kopalnie i huty. Gliwice jednak posiadają obiekty wyróżniające się z masy typowej zabudowy przemysłowej miast górnośląskich. Są to: pozostałości Kanału Kłodnickiego, Kanał Gliwicki wraz z urządzeniami hydrologicznymi oraz, wybudowane w 1925 r. lotnisko i zespół obiektów radiostacji gliwickiej, z modrzewiową wieżą o wysokości 110 m z 1937 r.

V.2.2. Zabytki ruchome Gliwic.

Zabytki ruchome pozostające poza zbiorami muzealnymi znajdują się przede wszystkim w obiektach sakralnych, stanowiąc ich wyposażenie. Część obiektów ruchomych stanowią pomniki, fontanny, rzeźby zdobiące przestrzeń publiczną (parki, place, elewacje budynków). Nieliczne przedmioty zabytkowe znajdują się w zbiorach prywatnych. Obiekty o szczególnej wartości artystycznej i historycznej, wpisane są do rejestru zabytków, pozostałe ujęte są jedynie ewidencją. Obiekty wyposażenia kościołów gliwickich pochodzą z różnych okresów stylowych, jednak zaznacza się przewaga przedmiotów z XVIII w. Dominacja obiektów barokowych, charakterystyczna jest dla dawnych ziem niemieckich, gdzie szeroko zakrojona barokizacja kościołów była potrydencką reakcją na ruchy reformatorskie w kościele. Wśród najciekawszych obiektów wymienić należy późnogotyckie malowidła ścien-

ne z 2 poł. XV w. w farze pw. Wszystkich Świętych oraz barokową XVII-wieczną polichromię w drewnianym kościele św. Jerzego w dzielnicy Ostropa.

Z Gliwicami związani byli przelotnie znani rzeźbiarze, którzy pozostawili tu swoje prace. Johann Melchior Östereich, barokowy rzeźbiarz, twórca słynnej kolumny Maryjnej w Raciborzu, wykonał także rzeźbę Marii Immaculaty umieszczoną na ratuszu gliwickim. Innym mistrzem barokowym był Johannes Nitsche, twórca fontanny Neptuna z 1794 r., stojącej obecnie na rynku. W Gliwicach znalazł się także Josef Limburg, artysta pracujący na rzecz hrabiów Ballestremów, który wykonał m.in. dekorację rzeźbiarską na fasadzie budynku zarządu dóbr hrabiowskich. Jednym z najbardziej znanych rzeźbiarzy XIX-wiecznych był, związany na stałe z Odlewnią Gliwicką Theodor Kalie „rzeźbiarz brązu i żelaza”, twórca słynnych wizerunków odpoczywających i czuwających lwów.

Wykaz ruchomych obiektów zabytkowych z terenu Gliwic wpisanych do rejestru zabytków.

Kościół parafialny Wszystkich Świętych	Pięć rzeźb świętych	B/9/99
Kościół parafialny Wszystkich Świętych	Polichromia w kaplicy	B/7/99
Gliwice, ul. Mitreği 4	Wystrój gabinetu dyrektora i sali konferencyjnej w budynku zarządu huty 1 Maja	B/85/07
Kościół Katedralny pw. Apostołów Piotra i Pawła	Instrument muzyczny(organy i prospekt)	B/99/07
Gliwice-Bojków ul. Łanowa 3	Krzyż Bożej Męki	B/109/08
Gliwice, Al. Korfantego 2/ Wieczorka	Wystrój sklepu	B/651/95
Gliwice, ul. Krupnicza 12	Wystrój sklepu	B/643/93
Gliwice, ul. Częstochowska 13	Wystrój sklepu	B/652/95
Gliwice, ul. Zwycięstwa 38	Wystrój sklepu	B/642/93
Gliwice, Bankowa 12	Witraż	B/38/03
Gliwice, Rynek – Ratusz strona wschodnia	Posąg Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej	B/568/82
Gliwice, ul. Piekarska 12	Wyposażenie kościoła p.w. św Jerzego	B/26/02 z dn. 4.03.2002
Gliwice, ul. Kozielska, GZUT	Figura kobieca	B/522/79 z dn. 25.07.1979
Gliwice, Teren GZUT	Figura z nagrobka	B/366/72 z dn. 27.11.1972
Gliwice, ul. Dolnych Wałów 8a	Rzeźba Lew przed gmachem Muzeum - odlew żeliwny według modelu T. Kalie	B/1372/88 z dn. 28.12.1970
Gliwice, ul. Mikołowska	Figura św. Jana Nepomucena z 1794	B/40/03 z dn. 25.07.2003

Gliwice ul. Mikołowska	Krzyż tzw. Bożej Męki z 1814	B/39/03 z dn. 25.07.2003
Gliwice - Rynek	Fontanna z posągiem Neptuna	B/567/82 z dn. 7.06.1982

V.2.3. Szlaki turystyczne, ścieżki kulturowe i edukacyjne na terenie Gliwic.

Na obszarze Gliwic funkcjonuje sześć szlaków turystycznych:

 Szlak Husarii Polskiej opracowany przez ks. Jerzego Pawlika w latach 1969-1970 z okazji 286 rocznicy przemarszu wojsk polskich udających się na odsiecz Wiednia, pod wodzą króla Jana III Sobieskiego.

 Szlak Powstańców Śląskich prowadzi przez miejscowości w których walczyli powstańcy śląscy w latach 1919-1921. Projekt szlaku opracował ks. Jerzy Pawlik w latach 1968-1971 z okazji 60. rocznicy III powstania śląskiego.

 Szlak Krawędziowy GOP Atrakcją turystyczną szlaku jest punkt widokowy na wzgórzu Gronie w Mikołowie, z którego przy dobrej pogodzie można zobaczyć Beskid Śląski.

 Szlak Ziemi Gliwickiej w swojej środkowej części przebiega wzdłuż zbiornika Dzierżno Duże, Kanału Gliwickiego i wschodniej części Jeziora Pławniowice.

 Szlak Okrężny Wokół Gliwic przebiega głównie przez miasto Gliwice oraz miasta i miejscowości leżące na terenie powiatu gliwickiego lub z nim graniczące.

 Szlak Sośnicowicki prowadzi głównie wiejskimi polnymi drogami, pomiędzy Sośnicowicami, a Trachami w Kuźniczce znajdują się zabudowania starej kuźni

Oprócz lokalnych szlaków turystycznych, przez Gliwice przechodzą również odcinki ogólnopolskich szlaków kulturowych:

 Szlak Architektury Drewnianej:
Pętla Główna – z kościołem Wniebowzięcia NMP z 1493 i willą Caro, w której ekspozycja etnograficzna regionu gliwickiego.
Pętla Gliwicka – dł. 160 km : kościół św. Jerzego w Ostropie, kościół Wniebowzięcia NMP, willa Caro.

 Szlak Zabytków Techniki, z trzema obiektami: Muzeum Techniki Sanitarnej, Muzeum Odlewnictwa Artystycznego, Radiostacja Gliwicka

Szlaki geoturystyczne wyznaczone przez miasto Gliwice:

- Trasa I - Śladami glazów narzutowych
- Trasa II - Przemysł w Gliwicach
- Trasa III - Geologia, przyroda i średniowieczne Gliwice

V.3. MUZEA W GLIWICACH

Muzeum w Gliwicach. Muzeum w Gliwicach powstało w 1905 r. jako Oberschlesisches Museum in Gleiwitz. Podstawowym celem jego działania było gromadzenie, udostępnianie i zabezpieczanie zabytków i eksponatów związanych z Górnym Śląskiem. Od 1934 r. główną siedzibą muzeum jest Willa Oscara Caro. W 1960 roku oddziałem muzeum stał się, po adaptacji w latach 1956-1959, dawny Zamek Piastowski. W chwili obecnej muzeum posiada cztery oddziały: Willa Caro, Zamek Piastowski, Oddział Odlewnictwa Artystycznego, Radiostacja Gliwice. Stałe ekspozycje muzeum: wystawa odlewów artystycznych, wystawa XIX-wiecznych wnętrz willi przemysłowców, historia Gliwic i pradzieje ziemi gliwickiej. Muzeum wydaje "Rocznik Muzeum w Gliwicach".

1. *Muzeum Odlewnictwa Artystycznego.* Królewska Odlewnia Żeliwa w Gliwicach była jednym z najnowocześniejszych zakładów tego typu w Europie. Odlewnia założona została w 1798 r. Pierwszym głównym projektantem został architekt Jan Fryderyk Wedding. Była ona najstarszą i najdłużej działającą odlewnią w całych Prusach. W XIX w. gliwicka odlewnia była renomowanym zakładem, znanym w całej Europie, o bardzo szerokim profilu działalności. Z zakładem związany był Theodor Kalide. Obok monumentalnych dzieł rzeźbiarskich, wytwarzała odlewy dekoracyjne – świeczniki, kałamarze, miniatury pomników. Królewska Odlewnia Żeliwa była pierwszym zakładem, któremu zlecono wykonanie najwyższego niemieckiego odznaczenia wojskowego – Żelaznego Krzyża. Od lat trzydziestych XX w. do końca II wojny światowej odlewnia produkowała głównie na potrzeby wojenne. Po przyłączeniu Gliwic do Polski w 1945 r. firmę upaństwowiono i odtąd funkcjonuje ona jako Gliwickie Zakłady Urządzeń Technicznych.

2. *Muzeum Historii Radia i Sztuki Mediów Radiostacja Gliwice.* Drewniana wieża nadawcza o wysokości ponad 110 m daje jej status najwyższej, zbudowanej w całości z drewna, konstrukcji na świecie. Obecnie kompleks wieży i sąsiednich budynków stanowi oddział Muzeum w Gliwicach.

3. *Zamek Piastowski.* Jeden z najstarszych obiektów w mieście. Budowla gotycka, XIV-wieczna. Obecny kształt obiekt zyskał w wyniku przebudowy w XVI w. W ciągu następnego stulecia budowla spełniała różne funkcje. Była arsenałem, więzieniem, a nawet folwarkiem. W latach 2005-2008 miała miejsce jej rewitalizacja obiektu przy udziale środków z Unii Europejskiej. Najistotniejszą częścią projektu rewitalizacji był remont i modernizacja sal wystawowych oraz przygotowanie stałej wystawy obejmującej pradzieje ziemi gliwickiej i historię miasta. Zamek Piastowski jest siedzibą dwóch działów: archeologii i historii. Skupione tu eksponaty to przede wszystkim pamiątki cechowe z XVII-XVIII wieku, pamiątki z okresu powstań śląskich i plebiscytu, działalności Związku Polaków w Niemczech, a także bogata kolekcja fotografii stanowiąca dokumentację ikonograficzną miasta i górnośląskich obiektów przemysłowych. Zbiory archeologiczne to przede wszystkim najcenniejszy i najliczniejszy zbiór naczyń, narzędzi i ozdób z wykopalisk na cmentarzystku kultury łużyckiej w Świbiu. Znaleźiska średniowieczne i wczesnośredniowieczne z obszaru Starego Miasta w Gliwicach, wzgórze zamkowego w Toszku oraz grodziska w Pławniowicach.

4. *Willa Caro* jest przykładem doskonale zachowanej XIX-wiecznej rezydencji w stylu renesansowej architektury willowej. Wzniesiona w latach 1882-1885 przez gliwickiego przemysłowca Oscara Caro, w 1934 r. przekazana została na stałą siedzibę muzeum miejskiego. We wnętrzach zachowała bogaty wystrój. W willi prezentowana jest wystawa stała dziewiętnastowiecznych wnętrz mieszkalnych górnośląskich przemysłowców. Mają tu siedzibę dwa działy: sztuki i rzemiosła artystycznego oraz etnografii, które szczycą się bogatą kolekcją szkła artystycznego z okresu XVII-XX w. i największego w Polsce powojennej zbioru polskiej biżuterii srebrnej. Osobny i wyjątkowy zbiór stanowi polska fotografia artystyczna obejmująca prace autorów związanych z gliwickim środowiskiem fotograficznym. Zbiory działu etnografii to przede wszystkim zabytki kultury ludowej Śląska i regionów sąsiednich.

5. *Muzeum Techniki Sanitarnej*, które mieści się na terenie Centralnej Oczyszczalni Ścieków w Gliwicach. Na terenie oczyszczalni znajduje się prawie 100 letni budynek starej pompowni ścieków, który podczas budowy oczyszczalni został gruntownie odrestaurowany i przekształcony w muzeum techniki sanitarnej. Zainstalowane są tam zabytkowe urządzenia. W muzeum urządzono sale ekspozycyjne oraz salę projekcyjną. Nowe obiekty oczyszczalni, znajdujące się w bezpośrednim sąsiedztwie pompowni – muzeum, zostały wybudowane w podobnym stylu.

VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA GLIWICE

Stan techniczny zabytkowych obiektów nieruchomości, ujętych w gminnej ewidencji zabytków jest zróżnicowany.

Na podstawie lustracji budynków w terenie, można wyciągnąć następujące wnioski:

- najwięcej obiektów zabytkowych jest własnością prywatną i duża ich część znajduje się w stanie zadowalającym,
- w najlepszej kondycji znajdują się obiekty będące własnością komunalną, choć są tutaj również pojedyncze obiekty zaniedbane; w ostatnich latach widoczny jest znaczny wzrost zainteresowania władz samorządowych zabytkami, co wiąże się zapewne z priorytetami rozwojowymi gminy,
- wszystkie obiekty państwowe, choć liczbowo jest ich zdecydowanie mniej, są w stanie dobrym
- większość obiektów wyznaniowych jest w stanie dobrym, część z nich wymaga działań rewolucyjnych.

Obiekty wpisane do rejestru zabytków stanowiące własność gminy prezentują stan dobry lub bardzo dobry. Jednak niektóre budynki mieszkalne w tej kategorii, pozostające w rękach prywatnych, znajdują się w złym stanie technicznym, niektóre z nich są opuszczone i nie użytkowane. Oczywiście przyczyną takiego stanu rzeczy jest brak środków finansowych na realizację remontów i zabezpieczeń, czasem jest to także wynikiem zaniechań właścicieli, których wiek i zdrowie nie pozwala na prowadzenie kosztownych prac remontowych. Niestety długoletnie zaniedbania państwa w opiece nad zabytkami oraz niewystarczająca świadomość historyczna mieszkańców, spowodowały liczne straty w oryginalnej substancji zabytkowej. Nie ma już części budynków zabytkowych, których ślady pozostały tylko na kartach wojewódzkiej ewidencji zabytków – zawały się lub zostały rozebrane, niektóre natomiast zmodernizowano lub przebudowano w znacznym stopniu.

Zabytkowe obiekty gminne prezentują w większości dobry stan zachowania.

W 2008 r. gmina dotowała m. in. kwotą 203 634 PLN prace remontowe przy zabytkowej kamienicy na ul. Dolnych Wałów 22/Młyńska 1, która stanowi współwłasność gminną. Wydział Przedsiębiorstw Gospodarczych i Usług Komunalnych, zajmujący się utrzymaniem obiektów małej architektury oraz miejsc pamięci w mieście, a także prowadzeniem ewidencji i nadzorem nad utrzymaniem miejsc pamięci oraz miejsc kultu religijnego na terenie miasta, przeznaczył w latach 2008 – 2011 następujące kwoty na zadania związane z ochroną dóbr kultury:

- w 2008 r. - 4 100 PLN na przeprowadzenie renowacji kompozycji rzeźbiarskiej wraz z konserwacją tablicy upamiętniającej gliwicką Synagogę;
- w 2009 r. – 177 330 PLN na wykonanie projektu oraz renowację rzeźby „Lwa Czującego” przy ul. Dolnych Wałów, odnowienie posągu św. Jerzego przy ul. Głowackiego,

zagospodarowanie terenu wokół oraz odnowienie pomnika upamiętniającego X rocznicę powrotu Ziemi Śląskiej do Macierzy przy ul. Wolności a także wykonanie programów konserwatorskich dla pomników przy ul. Kurpiowskiej i Rolników/Dożynkowej;

- w 2010 r. – 266 505 PLN na wykonanie programu prac konserwatorskich dla pomnika nagrobnego Johna Baidona, inwentaryzację obiektów sakralnych oraz miejsc pamięci na terenie Gliwic, położenie kostki betonowej wokół mogiły zbiorowej Powstańców Śląskich w Sośnicy, naprawienie rzeźby-fragmentu fontanny -„Tańczące fauny” oraz wykonanie modelu gipsowego rzeźby, wykonanie renowacji krzyży przydrożnych (dwa przy ul. Bojkowskiej, jeden przy ul. Nowy Świat, oraz jeden przy ul. Przydrożnej);

- w 2011 r. – 200 893 PLN na opracowanie dokumentacji projektowej dla rekonstrukcji kaplicy Gallego przy ul. Kozielskiej w Gliwicach oraz wykonanie prac zabezpieczających kaplicy, renowację kapliczki przydrożnej przy ul. Głogowskiej, rekonstrukcję pomnika przy ul. Rolników/Dożynkowej, pomnika przy ul. Kurpiowskiej, rekonstrukcję Krzyża Męki Pańskiej przy kościele NMP w Bojkowie, wykonanie tablic informacyjnych przy dwóch pomnikach a również zlecono opracowanie programów prac konserwatorskich dla 3 innych obiektów; w trakcie realizacji jest zadanie pod nazwą „Rekonstrukcja pomnika nagrobnego Johna Baidona” ;

W poniższej tabeli zebrano dotacje, jakich udzielano z budżetu Miasta Gliwice w latach 2007 – 2011 na prace remontowe i konserwacyjne obiektów sakralnych.

DOTACJE UDZIELONE Z BUDŻETU MIASTA GLIWICE

Lp.	Podmiot dotowany	Cel udzielonej dotacji	Kwota udzielonej dotacji w PLN
2007 r.			
1.	Rzymsko-Katolicka Parafia Katedralna św. Apostołów Piotra i Pawła ul. Jana Pawła II 5	„Dokonanie zakupu materiałów potrzebnych do remontu zabytkowych organów znajdujących się w Katedrze pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Gliwicach”	25.000
2.	Rzymskokatolicka Parafia św. Bartłomieja ul. Bernardyńska 19	”Opracowanie ekspertyzy określającej prace w celu ratowania zabytku kościoła pw. św. Bartłomieja w Gliwicach przy ul. Toszeckiej 36a, tj. inwentaryzacji obiektu, ekspertyzy geotechnicznej i budowlanej stanu murów oraz dachu”	7.320
2008 r.			
1.	Rzymsko-Katolicka Parafia Katedralna św. Apostołów Piotra i Pawła ul. Jana Pawła II 5	„Przeprowadzenie prac remontowych i konserwatorskich organów znajdujących się w Kościele Katedralnym św. Apostołów Piotra i Pawła w Gliwicach” (II i III etap)	119.682
2.	Ormiańsko-Katolicka Parafia św. Trójcy ul. Prymasa Wyszyńskiego 7/2	Wykonanie pełnej konserwacji rzeźby św. Jana Nepomucena wraz z postumentem usytuowanej obok kościoła św. Trójcy w Gliwicach przy ul. Mikołowskiej”	9.800

3.	Ormiańsko-Katolicka Parafia św. Trójcy ul. Prymasa Wyszyńskiego 7/2	„Wykonanie pełnej konserwacji krzyża tzw. Bożej Męki usytuowanego obok kościoła św. Trójcy w Gliwicach przy ul. Mikołowskiej”	13.250
4.	Rzymsko-Katolicka Parafia Ducha Świętego w Gliwicach-Ostropie ul. Nauczycielska 1	„Przeprowadzenie prac remontowych w kościele filialnym pw. św. Jerzego w Gliwicach-Ostropie, polegających na wzmocnieniu konstrukcji nawy głównej, wymianie ogonienia dachu kościoła i ścian nawy głównej oraz montażu nowej instalacji odgromowej”	347.018
2009 r.			
1.	Rzymskokatolicka Parafia Ducha Świętego w Gliwicach-Ostropie ul. Nauczycielska 1	„Przeprowadzenie prac remontowych w kościele filialnym pw. św. Jerzego w Gliwicach-Ostropie, polegających na remoncie kapitalnym drewnianej wieży kościoła, murewanego prezbiterium i zakrystii wraz z wykonaniem izolacji przeciwwilgociowej obu części i drenażu opaskowego” (kontynuacja zadania z 2008 r.)	358.952
2.	Rzymsko-Katolicka Parafia Wszystkich Świętych ul. Kościelna 4	Realizacja zadania pn.: „Przeprowadzenie remontu kapitalnego dachu kościoła pw. Wszystkich Świętych w Gliwicach - I etap”	525.926
3.	Rzymsko-Katolicka Parafia Katedralna św. Apostołów Piotra i Pawła ul. Jana Pawła II 5	„Przeprowadzenie prac remontowych i konserwatorskich organów znajdujących się w kościele katedralnym św. Apostołów Piotra i Pawła ” (kontynuacja zadania z 2007 i 2008 r.)	88.110
2010 r.			
1.	Rzymskokatolicka Parafia św. Bartłomieja ul. Bernardyńska 19	„Przeprowadzenie prac remontowych w kościele pw. św. Bartłomieja w Gliwicach przy ul. Toszeckiej 36a, polegających na osuszeniu zawilgoconych murów kościoła oraz naprawie spękanych ścian i sklepień”	149.474
2011 r.			
1.	Rzymskokatolicka Parafia Ducha Świętego w Gliwicach-Ostropie, ul. Nauczycielska	„Wykonanie instalacji sygnalizacji pożaru oraz instalacji sygnalizacji włamania i napadu w kościele filialnym pw. św. Jerzego w Gliwicach-Ostropie przy ul. Piekarskiej 13”	26.000
2.	Diecezja Gliwicka, ul. Łużycka 1 44-100 Gliwice	„Wykonanie instalacji wykrywania i sygnalizacji pożaru w kościele pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny przy ul. Kozielskiej w Gliwicach”	59.405
3.	Rzymsko-Katolicka Parafia Katedralna Św. Apostołów Piotra i Pawła w Gliwicach ul. Jana Pawła II 5	„Wykonanie I-go etapu remontu elewacji wieży kościoła katedralnego pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Gliwicach przy ul. Jana Pawła II”	30.794

W 2011 r. Urząd Miasta dotował również działania podjęte przez Wspólnotę Mieszkaniową Nieruchomości przy ul. Chudoby 8 w Gliwicach pn.: „Konservacja witraży znajdujących się w oknach klatki schodowej – trzech witraży na półpiętrach klatki schodowej oraz czterech witraży w nadświetlach drzwi wejściowych – w budynku przy ul. Chudoby 8 w Gliwicach”. Wartość dotacji - 33 800 PLN.

Zakład Gospodarki Mieszkaniowej, w ramach środków finansowych przeznaczonych w budżecie na dany rok na remonty zasobu komunalnego, przeznacza część puli na remonty budynków o walorach zabytkowych. W latach 2008 – 2011 spośród budynków zarządzanych przez Spółki ZBM wszczęto działania zmierzające do remontu wpisanego do rejestru zabytków dworku przy ul. Dworskiej 10d. Sporządzono m.in. dokumentację na realizację wymaganych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, koniecznych do wykonania prac remontowych, zabezpieczających budynek przed dokonaniem jego sprzedaży. W roku 2010 wykorzystano kwotę 16 470,00 zł. W roku 2011 przewidziano wykonanie pierwszego etapu prac remontowych na kwotę 500 000 zł. Zakończenie prac przewiduje się w roku 2012 z wykorzystaniem kwoty przeznaczonej na remont w wysokości 300 000 zł.

W ramach działań Wydziału Kultury i Promocji Miasta w latach 2008-2011 przeznaczono:

- w 2008 r. kwotę 430.000 zł na dofinansowanie remontu w Zamku Piastowskim dla Muzeum w Gliwicach;

- w 2011 roku kwotę 7.500 zł w ramach dotacji na remont kapliczki przy ul. Pszennej – Rzezyckiej w Łabędach;

- w 2010 r. kwotę 330.071 zł na dofinansowanie remontu w budynku Willi Caro dla Muzeum w Gliwicach.

Projekty związane z zachowaniem dziedzictwa kulturowego współfinansowane przez UE , które były realizowane w latach 2004-2010 przedstawione są w załączonej tabeli.

I.p.	Nazwa projektu	Okres realizacji	Wartość projektu	Wartość dofinansowania	Krótki opis projektu
1	Renowacja przemysłowej strefy Nowe Gliwice	2005-2009	21 mln euro	9,5 mln euro	Projekt polegał na przekształceniu terenów po zamkniętej kopalni KWK „Gliwice” w strefę edukacji i biznesu.
2	Rewitalizacja Zamku Piastowskiego – utworzenie Centrum Informacji Kulturalnej i Edukacji Regionalnej	2005-2008	3 670 202 zł	940 336,74 zł	W ramach projektu przygotowano nowoczesną wystawę stałą, dotyczącą historii regionu, jak i samego miasta. Dzięki przeprowadzonej inwestycji możliwe było uruchomienie nowych programów muzealnych i edukacyjnych, oprócz zmodernizowania powierzchni został uruchomiony ważny dla nowej funkcji Muzeum punkt informacji kulturalnej i turystycznej. W wyniku realizacji przedsięwzięcia zostały zamontowane dwa kioski multimedialne, w których, za pomocą ekranu dotykowego można uzyskać pełną informację na temat historii i sztuki miasta, wystaw w muzeum oraz wszystkich innych projektów i imprez kulturalnych odbywających się w mieście.
3	Odrębność kulturalna i regionalna państw szkół partnerskich	2004-2005	11 522,62 zł	11 522,62 zł	Projekt realizowany przez Zespół Szkół Ogólnokształcących nr 10 w Gliwicach. Projekt dotyczył współpracy ze szkołami we Francji (Cambrai), Anglii (Doncaster) i na Węgrzech. Uczniowie odbywali sesje naukowe, tworzyli prace i odbywali zajęcia lekcyjne na temat odrębności kulturalnej i regionalnej państw szkół partnerskich.
4	Beyond diStnaces	2008-2010	24 000,00 zł	24 000,00 zł	Projekt realizowała Szkoła Podstawowa nr 21 w Gliwicach. Projekt polegał na poznaniu kultur, tradycji i religii krajów partnerskich: Rumunii, Bułgarii, Słowacji, Turcji i Wielkiej Brytanii, co wpłynęło na zwiększenie poczucia tolerancji oraz zniwelowanie dyskryminacji i ksenofobii. W projekcie wzięli udział uczniowie w wieku 11-13 lat.
5	Zagospodarowanie terenu wokół Radiostacji w Gliwicach – zadanie w ramach projektu Rewitalizacja Radiostacji Gliwice EU	2008-2009	7 433 988,10 zł	6 318 889,88 zł	Przedmiotem projektu było wykonanie zagospodarowania terenu wokół zabytkowej Radiostacji w Gliwicach. Obecnie projekt znajduje się na liście rezerwowej tzn. ma szansę na otrzymanie dofinansowania pod warunkiem wygospodarowania przez

					Urząd Marszałkowski woj. Śląskiego środków na ten cel.
--	--	--	--	--	--

Dla zabytków archeologicznych „tradycyjnym” zagrożeniem jest industrializacja, mechanizacja rolnictwa, rozwój urbanizacji i wzrost liczby ludności. Dla stanowisk i zabytków archeologicznych niebezpieczne są wszelkie prace ziemne. Szkodliwy jest więc obecny boom inwestycyjny: budowa domów, dróg, melioracje, wodociągi, głęboka orka, eksploatacja żwiru i piasku. Zabytkom archeologicznym grozi również kradzież i wywóz za granicę, stanowią bowiem coraz bardziej pożądane przez kolekcjonerów eksponaty.

Większość zabytków ruchomych znajdujących się na terenie miasta to obiekty sztuki sakralnej. Przechowywane w przestrzeni sakralnej i użytkowane jako przedmioty kultu, są otoczone troską i opieką, zarówno przez administratorów parafii, jak i lokalną społeczność. W tym przypadku mamy do czynienia z zabezpieczeniem przed degradacją substancji zabytkowej. Realnym zagrożeniem są jednak coraz częściej zdarzające się w kościołach kradzieże lub akty wandalizmu. Podstawą zabezpieczenia zabytków ruchomych powinno być wykonanie inwentaryzacji i dokumentacji fotograficznej obiektów zabytkowych oraz zabezpieczenie antywłamaniowe budynków kościelnych.

VII. ANALIZA SWOT

CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE W GLIWICACH	
mocne strony	słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> ▪ korzystne położenie przy głównych trasach komunikacyjnych, kołowych, i włączenie miasta w system europejskich rozwiązań komunikacyjnych (autostradowych) ▪ dobra lokalizacja Gliwic w aglomeracji śląskiej ▪ rozwinięta duża baza edukacyjna i naukowa (wyższe uczelnie, instytuty naukowe, szkoły średnie). ▪ walory turystyczne ▪ walory przyrodniczo-krajobrazowe: sąsiedztwo Kanału Gliwickiego ▪ zachowanie zespołu staromiejskiej zabudowy o dużej wartości kulturowej ▪ bogata i barwna historia miasta ▪ dobrze zaprojektowane strony internetowe z dużą ilością ciekawych informacji na temat miasta, jego historii, zabytków, atrakcji ▪ duża aktywność społeczności związanych z kulturą i nauką ▪ pozyskiwanie i wykorzystanie środków z funduszy Unii Europejskiej ▪ modernizacja przemysłu w kierunku ograniczenia negatywnych skutków dla środowiska 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ duży poziom bezrobocia ▪ niedostosowanie kwalifikacji zawodowych do potrzeb rynku pracy ▪ słabo rozwinięta infrastruktura ochrony środowiska ▪ niezadowalający stan infrastruktury technicznej i społecznej ▪ niezadowalający rozwój małych i średnich przedsiębiorstw ▪ spadek liczby miejsc pracy na lokalnym rynku pracy ▪ słaby rozwój infrastruktury turystycznej ▪ niewystarczająca lokalna oferta spędzania czasu wolnego ▪ zanieczyszczona Kłodnica ▪ niedrożny układ drogowy miasta (hałas, niska emisja) ▪ niewystarczający poziom wiedzy mieszkańców o problemach ochrony środowiska kulturowego
szanse	zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> ▪ wykorzystanie potencjału turystycznego ▪ położenie nacisku na rozwój turystyki edukacyjnej i kulturowej ▪ wykorzystanie położenia przy terenach „zielonych” i rekreacyjnych ▪ zwiększenie i polepszenie poziomu bazy hotelowej i gastronomicznej ▪ zwiększenie dostępności informacji dla mieszkańców o możliwościach uzyskania dofinansowania dla inwestycji ▪ akcja edukacyjna i propagatorska skierowana do społeczności lokalnych ▪ aktywizacja społeczności lokalnych ▪ zwiększenie efektywności w pozyskiwaniu i wykorzystaniu środków unijnych ▪ remonty obiektów zabytkowych ▪ akcja promocyjna skierowana na zewnątrz (wydawnictwa promocyjne, reklama medial- 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ brak zdefiniowanych programów operacyjnych oraz zakresów wsparcia dla przyszłej perspektywy finansowej Unii Europejskiej (na lata 2014-2020) ▪ inwestycje mające negatywny wpływ na środowisko ▪ małe możliwości uzyskiwania środków na renowację obiektów zabytkowych ▪ dekonunktura gospodarcza ▪ kryzys finansów publicznych ▪ spadek po poprzedniej epoce, w postaci częściowo tylko wykorzystanych terenów przemysłowych ▪ powiększający się obszar zjawiska wykluczenia społecznego ▪ starzenie się lokalnej społeczności ▪ pogłębiająca się degradacja zabytków ▪ silna presja części inwestorów nastawionych

<p>na, obecność na targach turystycznych)</p> <ul style="list-style-type: none">▪ rozwój inicjatyw prywatnych, handlu, usług oraz średniej i drobnej wytwórczości▪ wykorzystanie potencjału transportowo-przeładunkowego w powiązaniu ze stworzeniem logistycznego zaplecza obsługującego ponadregionalny kompleks terminali i tranzytu▪ wykorzystanie zasobów terenów budowlanych do promowania osiedli podmiejskiego budownictwa jednorodzinne o wysokim standardzie ekocywilizacyjnym, jako zaplecza dla Górnego Śląska	<p>na maksymalizację zysku z inwestycji kosztem atrakcyjności przestrzeni kulturowej miasta</p> <ul style="list-style-type: none">▪ wizerunek Śląska jak regionu niezbyt ciekawego turystycznie, kojarzonego głównie z funkcjami gospodarczymi
--	--

VIII. ZAŁOŻENIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA GLIWICE NA LATA 2012 - 2015

Wg ustawy *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* podstawową rolę w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym odgrywają gminy. Są one gospodarzem podległego im terenu i odpowiadają za wybór optymalnych kierunków rozwoju we wszystkich sferach życia. Ideą nadrzędną władz samorządowych Gliwic w nawiązaniu do strategicznych dokumentów krajowych i wojewódzkich, jest zrównoważony rozwój miasta i pod tym kątem określono cele wieloletniej polityki gminnej.

Niniejszy Program Opieki nad Zabytkami jest programem kierunkowym zbieżnym ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Gliwic. Program wyznacza w zamierzeniu cele, których realizacja powinna doprowadzić w przyszłości do zmiany wizerunku gminy, kojarzonej do tej pory często na płaszczyźnie gospodarczej. Proponowane kierunki działań mają spowodować wyeksponowanie wartości związanych z tradycją i historią miasta i zwrócić uwagę na unikatowe wytwory materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz doprowadzić do wzrostu roli Gliwic także jako ważnego ośrodka kulturowego na mapie kraju. Z drugiej strony ideą nadrzędną Programu jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością. Priorytety i kierunki działań sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza 4-letni okres obowiązywania Programu. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze miasta sprawozdania z częściowego wykonania Programu Opieki nad Zabytkami.

W związku z wyznaczonymi celami głównymi samorząd w kwestii dziedzictwa kulturowego powinien kierować się następującymi priorytetami:

Priorytet I: **Sprawne i nowoczesne zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego.**

Priorytet II: **Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego miasta jako ważny czynnik jego rozwoju społeczno-gospodarczego.**

Priorytet III: **Działania edukacyjne związane z dziedzictwem skierowane do społeczności lokalnych w celu budowania tożsamości kulturowej oraz promocja zewnętrzna wartości kulturowych miasta.**

Poniższa tabela określa kierunki działań i zadania prowadzące do osiągnięcia zamierzonych celów.

PRIORYTET I: SPRAWNE I NOWOCZESNE ZARZĄDZANIE ZASOBEM DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	
kierunki działań	zadania
Działania organizacyjne związane z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego.	<ul style="list-style-type: none"> • prowadzenie przez Biuro Rozwoju Miasta monitoringu możliwości pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych, w tym również z różnych programów i inicjatyw europejskich, przeznaczonych na działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego; • zlecenie i dofinansowywanie prac studialnych i dokumentacyjnych dotyczących obiektów zabytkowych i dziedzictwa kulturowego regionu; współpraca w tym zakresie ze służbami konserwatorskimi; • okresowa aktualizacja „Planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych”; • współpraca z administratorami obiektów sakralnych w kwestiach ochrony; • współpraca z policją, służbami konserwatorskimi i służbami celnymi w sprawie kradzieży i nielegalnego wywozu obiektów zabytkowych za granicę oraz ochrony p/poż. (konferencje i szkolenia nt. zabezpieczania obiektów zabytkowych); • promocja działań społecznych w kwestii ochrony dziedzictwa kulturowego; • wnioskowanie do WUOZ w Katowicach o wykreślenie z rejestru zabytków obiektów nieistniejących i rozważenie wnioskowania o wpisie do rejestru obiektów wymienionych w Studium Uwarunkowań i kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Gliwice; • skorelowanie zapisów Gminnej Ewidencji Zabytków z zapisami w obowiązujących Miejscowych Planach Zagospodarowania Przestrzennego w związku z istniejącymi rozbieżnościami; • okresowa weryfikacja GEZ;
Rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	<ul style="list-style-type: none"> • kontrola oznakowania szlaków turystycznych; • opracowanie szczegółowej koncepcji ścieżek turystycznych uwzględniających edukację historyczną oraz edukację ekologiczną; • rozważenie rozwoju turystyki wodnej związanej z istnieniem kanału; • wspieranie rozwoju turystyki rowerowej;
Popularyzacja dziedzictwa kulturowego regionu	<ul style="list-style-type: none"> • wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych dziedzictwu kulturowemu i historii regionu; • reklama w mediach elektronicznych i tradycyjnych dorocznych imprez związanych z dziedzictwem regionu; • wspieranie imprez kulturalnych, popularyzujących dziedzictwo kulturowe miasta;
Działania pobudzające aktywność i inicjatywę mieszkańców regionu. Integracja lokalnych społeczności wokół idei współpracy i rozwoju lokalnego	<ul style="list-style-type: none"> • wspieranie inicjatyw obywatelskich służących zachowaniu tradycji lokalnych; • wspieranie i organizowanie imprez kultywujących lokalną tradycję; • doroczne opracowanie kompleksowego programu imprez kulturalnych, rekreacyjnych i sportowych na terenie miasta;

PRIORYTET II: REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO JAKO JEDEN Z GŁÓWNYCH CZYNNIKÓW ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO MIASTA	
kierunki działań	zadania
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	<ul style="list-style-type: none"> • realizacja zadań własnych gminy w kwestii poprawy stanu i utrzymania obiektów zabytkowych, będących jej własnością; • kontynuacja realizacji zadania pod nazwą: „Rekonstrukcja pomnika nagrobnego Johna Bałdona”; • zakończenie w roku 2012 prac przy wpisaniu do rejestru zabytków dworku na ul. Dworskiej 10d, z wykorzystaniem kwoty przeznaczonej na remont w wysokości 300 000 zł; • przygotowanie przez Biuro Rozwoju Miasta projektu mającego na celu uzyskanie dofinansowania z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na remont Palmiarni w Gliwicach • realizowanie uchwały XIII/394/2007 Rady Miejskiej w Gliwicach z 20 grudnia 2007 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków; • zapoznanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych z możliwościami uzyskania dotacji i środków pozabudżetowych na określone zadania z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami; • organizacja spotkań mających na celu promowanie standardów w zakresie rewaloryzacji i remontownia obiektów zabytkowych; • wnioskowanie do Urzędu Marszałkowskiego o pomoc w organizowaniu konkursów na sposoby pozyskiwania środków finansowych w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego;
Podjęcie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych	<ul style="list-style-type: none"> • znakowanie obiektów zabytkowych oraz pomników przyrody; • zaopatrzenie zabytków w tablice informujące o ich historii i znaczeniu dla regionu; • oświetlenie ważniejszych zabytków; • wspieranie organizacyjne i finansowe działalności placówek muzealnych;
PRIORYTET III: DZIAŁANIA EDUKACYJNE SKIEROWANE DO SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH W CELU BUDOWANIA TOŻSAMOŚCI KULTUROWEJ ORAZ PROMOCJA ZEWNĘTRZNA WARTOŚCI KULTUROWYCH REGIONU	
kierunki działań	zadania
Zapewnienie szerokiego dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym regionu i zabytkach miasta	<ul style="list-style-type: none"> • utworzenie systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego; • instalacja interaktywnych punktów informacyjnych (infokioski, audioprzewodniki) • udostępnienie na stronach internetowych informacji o zabytkach;
Edukacja społeczności lokalnej w kwestii znaczenia dziedzictwa dla regionu	<ul style="list-style-type: none"> • upowszechnianie informacji na temat dobrych praktyk konserwatorskich; • organizowanie i wspieranie organizacji konkursów, wystaw, imprez, kiermaszy, rajdów i festynów kulturowych z dziedzictwem kulturowym w tle; • wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji szkolnej poprzez organizowanie odpowiednich zajęć i konkursów; • ustanowienie nagrody za najlepiej przeprowadzony remont obiektu zabytkowego dla właścicieli i użytkowników zabytków; • aktywna współpraca z mediami w celu promocji zabytków i upowszechniania działań związanych z opieką nad zabytkami;

IX. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA GLIWICE

Zadania określone w poprzednim rozdziale będą realizowane za pomocą następującego instrumentarium, którego podstawę stanowią obowiązujące przepisy prawne:

— *instrumenty prawne* – wynikające z przepisów ustawowych (m.in.: wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków, uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, powoływanie parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, itp.);

— *instrumenty finansowe* (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje na remonty obiektów wpisanych do rejestru zabytków, inne subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych);

— *instrumenty koordynacji* (oddziałujące m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami z innymi jednostkami samorządowymi, z organizacjami wyznaniowymi, z właścicielami zabytków);

— *instrumenty społeczne* (w sferze działania samorządu, m.in.: systemy szkoleń, doksztalcanie profesjonalne, interdyscyplinarny model pracy; w sferze budowania powiązań między władzami samorządowymi a społeczeństwem: system konsultacji i dyskusji publicznych, działania edukacyjne, promocyjne, współpraca z organizacjami pozarządowymi);

— *instrumenty kontrolne* (m.in. weryfikacja GEZ, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego).

X. MONITOROWANIE REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA GLIWICE

Obowiązek prowadzenia kontroli stanu realizacji Programu Opieki nad Zabytkami wynika z art. 87 ust. 5 i 6 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z cytowaną ustawą władza samorządowa ma obowiązek sporządzenia sprawozdania ze stanu realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Miasta Gliwic na lata 2012–2015 i przedstawić je Radzie Gminy w cyklu dwuletnim (*monitoring mid-term i monitoring ex post*).

Celem monitoringu jest zbieranie i analiza informacji dotyczących realizacji Programu na każdym etapie wdrażania. Proces monitorowania polega na przyglądaniu się zmianom, jakie zachodzą w wyniku realizacji celów programu przez zdefiniowane w nim kierunki działań, na analizie zebranych danych i opracowaniu sprawozdań. Stanowi on podstawę oceny uzyskanych efektów oraz podejmowania ewentualnych inicjatyw korygujących i propozycji zmian.

Kryteria prowadzenia oceny realizacji programu opieki będą następujące:

W ramach priorytetu I: Sprawne i nowoczesne zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego:

- liczba prac studialnych i ewidencyjnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej, itp.),
- zakres obowiązków pracownika na stanowisku zajmującym się ochroną dziedzictwa kulturowego i opieką nad zabytkami,
- liczba szkoleń dla pracowników instytucji samorządowych oraz prelekcji, warsztatów i imprez popularyzatorskich dla lokalnej społeczności na temat najcenniejszych wartości lokalnego dziedzictwa kulturowego,
- liczba konsultacji i spotkań roboczych dotyczących problematyki dziedzictwa kulturowego z przedstawicielami kościołów, policji, straży pożarnej, innych służb; sposoby uzgodnionej współpracy w sprawie ochrony p/poż. i ochrony elementów zabytkowych przed kradzieżą i nielegalnym wywozem,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych, ścieżek edukacyjnych przyrodniczych, itp.,
- stan oznakowania szlaków turystycznych i obiektów zabytkowych,
- liczba wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, map, przewodników) związanych z historią i dziedzictwem kulturowym miasta,
- ilość utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej,
- ilość inicjatyw obywatelskich na niwie ochrony dziedzictwa kulturowego (stowarzyszenia i organizacje pozarządowe, sposoby ich współpracy z samorządem),
- działania podjęte w sprawie reklamy i promocji imprez ponadlokalnych.

W ramach priorytetu II: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako jeden głównych czynników rozwoju społeczno-gospodarczego miasta:

- poziom (w %) wydatków budżetu miasta na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom,
- zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi,
- stan wojewódzkiej ewidencji i rejestru zabytków w zakresie zabytków nieruchomych i ruchomych,
- działania podjęte w celu rewitalizacji najważniejszych obiektów zabytkowych,
- wysokość dofinansowań do remontów rejestrowych obiektów zabytkowych nie będących własnością gminy,
- sposoby i formy informowania o możliwościach uzyskania dotacji na zadania z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- przeprowadzone konkursy na wsparcie realizacji zadań publicznych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- wysokość i rodzaj wsparcia działalności placówek muzealnych,
- stan iluminacji najważniejszych zabytków w mieście.

W ramach priorytetu III: Działania edukacyjne skierowane do społeczności lokalnych w celu budowania tożsamości kulturowej oraz promocja zewnętrzna wartości kulturowych regionu:

- liczba i rodzaj zrealizowanych konkursów, wystaw, kiermaszy, festynów, rajdów z dziedzictwem kulturowym w tle,
- sposób wprowadzenia kwestii dziedzictwa kulturowego regionu do systemu edukacji szkolnej,
- sposoby nagradzania właścicieli zabytków za najlepiej przeprowadzony remont,
- sposoby i zakres współpracy z mediami w celu promocji zabytkowego zasobu Gliwic,
- ilość zainstalowanych punktów informacji turystycznej,

XI. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami oraz ochronę dziedzictwa kulturowego realizuje się w Polsce ze środków prywatnych (osoby fizyczne, fundacje, osoby prawne, kościelne) i publicznych (budżety jednostek samorządów terytorialnych wszystkich szczebli, dotacje WUOZ, fundusze europejskie). Zasadniczo obowiązek utrzymania obiektów zabytkowych spoczywa na właścicielach i użytkownikach tych obiektów.

Na stronach internetowych ministerstw: Kultury i Dziedzictwa Narodowego www.mkidn.gov.pl, Rolnictwa www.minrol.gov.pl i Rozwoju Regionalnego www.mrr.gov.pl znajdują się wyczerpujące informacje na temat programów operacyjnych opracowanych na lata 2007–2013, umożliwiających dostęp do **unijnych funduszy strukturalnych**, działających w obszarze dziedzictwa kulturowego, ochrony i opieki nad zabytkami.

W 2011 r. działają następujące programy operacyjne uruchomione przez MKiDN, pozwalające na uzyskanie dofinansowania na realizację zadań publicznych z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego:

- ▶ Program „Promesa Ministra Kultury” obejmujący następujące zadania: *ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego, budowa, rozbudowa i przebudowa infrastruktury kulturalnej oraz infrastruktury publicznych szkół i uczelni artystycznych, rozwój infrastruktury społeczeństwa informatycznego w dziedzinie kultury, międzynarodowe przedsięwzięcia kulturalne, rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie poziomu wykształcenia społeczeństwa.*
- ▶ Program „Dziedzictwo Kulturowe” z pięcioma priorytetami: *ochrona zabytków, rozwój instytucji muzealnych, ochrona dziedzictwa narodowego poza granicami kraju, tworzenie zasobów cyfrowych dziedzictwa kulturowego, ochrona dziedzictwa kultury ludowej.*
- ▶ Program „Zasoby Cyfrowe”, w którym jednym z priorytetów jest *digitalizacja zabytków i muzealiów.*
- ▶ Program „Infrastruktura Kultury”, w którym wymieniono: *remont, modernizację i adaptację nieruchomości na cele działalności kulturalnej i edukacyjnej, przygotowanie dokumentacji technicznej do prowadzenia inwestycji, zakup wyposażenia niezbędnego do prowadzenia działalności kulturalnej i edukacyjnej, współfinansowanie projektów budowy i modernizacji obiektów służących działalności kulturalnej.*
- ▶ Program „Kultura 2007–2013” z następującymi priorytetami: *wspieranie ponadnarodowej mobilności osób działających w sektorze kultury, wspieranie ponadnarodowego obiegu dzieł oraz wyrobów artystycznych i kulturalnych, wspieranie dialogu między kulturami.*

Strony www.interreg.gov.pl i <http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/> dostarczają aktualnych informacji na temat **europejskich funduszy strukturalnych** i działających w ich ramach programów rozwojowych, dotyczących wszystkich aspektów życia społeczno-gospodarczego:

- › Infrastruktura i Środowisko.
- › Innowacyjna Gospodarka.
- › Kapitał Ludzki.
- › Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej.
- › Program „Rozwój Obszarów Wiejskich” obejmujący odnowę wsi.
- › Regionalne Programy Operacyjne.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego na lata 2007–2013 będzie realizowany przy zaangażowaniu łącznie 2 016 692 802 euro. Na kwotę tę składa się 1 712 980 303 euro środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i 303 712 499 euro środków publicznego wkładu krajowego. W latach 2011–2013 pozostało do wykorzystania 727 667 955 euro.

Funkcje instytucji koordynującej pełnić będzie minister właściwy ds. rozwoju regionalnego poprzez wyznaczoną do tego celu komórkę w MRR – Departament Polityki Regionalnej (DPR).

Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweski Mechanizm Finansowy, obok funduszy strukturalnych, stanowią największe źródło zewnętrznego finansowania kultury w Polsce. Środki przeznaczone przez trzy kraje EOG: Norwegię, Islandię i Liechtenstein aktywnie wspierają działania z zakresu infrastruktury kultury (informacje na stronie www.funduszngo.pl). W ramach Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweskiego Mechanizmu Finansowego działa:

- › „Fundusz Wymiany Kulturalnej”.

Ochrona dziedzictwa kulturowego realizowana jest również z **funduszy krajowych**. Ważna rola przypada w tym względzie **Narodowemu Funduszowi Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej**. Jest to fundusz celowy. Funkcjonuje on na podstawie ustawy z 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska. Poza NFOŚiGW, ochronę środowiska wspierają także terytorialne i lokalne oddziały Funduszu. Ze środków Funduszu dofinansowuje się prace konserwatorskie przy zabytkowych założeniach parkowych.

Remonty obiektów sakralnych wpisanych do rejestru zabytków wspomagane mogą być również dotacjami krajowego **Funduszu Kościelnego** (dotacje nie obejmują zabytkowego wyposażenia wnętrza), który usytuowany jest w strukturze Departamentu Wyznań i Mniejszości Narodowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji. Dotacje z Funduszu Kościelnego przyznawane są na wniosek osób prawnych, kościołów i innych związków wyznaniowych lub z inicjatywy własnej Zarządu Funduszu Kościelnego. Przy podejmowaniu decyzji o przyznaniu dotacji Zarząd korzysta z opinii przedstawicieli, jakie przy Funduszu mogą tworzyć osoby prawne kościołów i innych związków wyznaniowych oraz bezpośrednio władz kościelnych.

Środki samorządowe. Z **budżetu województwa śląskiego**, zgodnie z uchwałą Nr II/30/5/2008 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 19 listopada 2008 roku, mogą być udzielane

dotacje celowe na realizację zadań związanych z pracami konserwatorskimi, restauratorskimi lub robotami budowlanymi przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, znajdującym się na obszarze województwa śląskiego, posiadającym istotne znaczenie kulturowe. O dotację taką może ubiegać się osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku. Dotacja może być udzielona na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i prac budowlanych przy zabytku, które wnioskodawca zamierza wykonać w roku złożenia wniosku. Dotacja z budżetu województwa może być także przekazana w celu refundacji wydatków poniesionych przy realizacji zadania w roku budżetowym. Wnioski o dotacje należy kierować do Śląskiego Centrum Dziedzictwa Kulturowego – jednostki organizacyjnej Województwa Śląskiego, które rozpatruje je w dwóch edycjach na zasadzie konkursu. Zarząd Województwa Śląskiego w corocznym ogłoszeniu podaje wysokość środków finansowych przeznaczonych na dotacje, terminy składania wniosków oraz ich rozpatrzenia. Szczegółowe informacje dostępne na stronie http://www.slaskie.pl/strona_n.php?jezyk=pl&grupa=42&id=355&id_menu=289.

Samorządy lokalne również mają możliwość dofinansowywania prac remontowych i konserwatorskich przy obiektach zabytkowych na swoim terenie. Taką możliwość stwarza m.in. uchwała XIII/394/2007 Rady Miejskiej w Gliwicach z 20 grudnia 2007 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Istotnym źródłem finansowania opieki nad zabytkami mogą być **środki pozyskane od firm, fundacji, czy stowarzyszeń lub osób prywatnych.**

XII. POSTANOWIENIA KOŃCOWE

1. Gminny Program Opieki nad Zabytkami przyjmuje Rada Miasta, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
2. Realizacja Programu poddana będzie ocenie Rady Miasta po upływie dwóch oraz czterech lat od jego uchwalenia.
3. Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest ogłaszany w Wojewódzkim Dzienniku Urzędowym.
4. W sprawach nie uregulowanych w programie mają zastosowanie obowiązujące przepisy prawa.

MATERIAŁY WYKORZYSTANE W TEKŚCIE:

1. Akty prawa miejscowego gminy miasto Gliwice: Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, Strategia rozwoju, Program Ochrony Środowiska, Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego, i in.)
2. Materiały udostępnione w Śląskim Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Katowicach: karty ewidencyjne architektury i budownictwa, karty ewidencyjne zabytków ruchomych
3. Materiały i dokumentacja udostępnione przez Miejskiego Konserwatora Zabytków w Gliwicach m. in. Studium historyczno-konserwatorskie miasta Gliwice., opr. PU PLAN, Gliwice 2000
4. L. JODLIŃSKI, Dom tekstylny Weichmanna w Gliwicach. Nieznane dzieło Ericha Mendelssohna., Gliwice 1994
5. B. MALUSECKI, Wille w Gliwicach. Wybrane przykłady., [w:] Architektura rezydencjonalna., Katowice 2003, str. 25–28
6. artykuły w zbiorze: Architektura przemysłowa i zabytki techniki na Śląsku w dobie restrukturyzacji, pr. zb., Katowice 2000, m.in.: M. KIERYCZ, Historia i działalność artystyczna Królewskiej Odlewni Żeliwa w Gliwicach.
7. D. GŁAZEK, Domus Celeberrima. Architektura sakralna przemysłowej części Górnego Śląska 1870–1914., Katowice 2003
8. Sztuka Górnego Śląska od średniowiecza do końca XX w., p. red. E. Chojeckiej, Katowice 2004
9. Zabytki sztuki w Polsce. Śląsk., Warszawa 2006, str. 259–267
10. Rocznik Muzeum w Gliwicach.[różne lata].
11. Internet, m.in. strony: www.gliwice.eu, www.gliwiczanie.pl, www.pl.wikipedia.gov

ILUSTRACJE:

1. Materiały własne
2. Fotografie archiwalne i współczesne różnych autorów zamieszczone w internecie na stronach: www.fotopolska.eu, www.gliwice.eu, www.bildindex.de/#1, www.vogel-sova.de/bilder/gleiwitz.html, www.gliwiczanie.pl
3. F.B. Werner, Silesia in Compendio seu Topographia das ist Praesentatio und Beschreibung des Herzogthums Schlesiens [...] Pars I., 1750... ,

ANEKS:

- ZAŁĄCZNIK NR 1: Obiekty nieruchome wpisane do rejestru zabytków
ZAŁĄCZNIK NR 2: Gminna Ewidencja Zabytków
ZAŁĄCZNIK NR 3: Obiekty archeologiczne ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków
ZAŁĄCZNIK NR 4: Mapa centralnej części Gliwic z zaznaczonymi obiektami zabytkowymi wpisanymi do rejestru zabytków oraz obiektami figurującymi w Gminnej Ewidencji Zabytków

ZALĄCZNIK NR 1.
OBIEKTY NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW

Adres	Określenie obiektu	Numer i data wpisu do rejestru
Gliwice	Miasto w ramach średniowiecznego założenia zamkniętego pierścieniem ulic: Górnych i Dolnych Wałów. Brak precyzyjnego określenia granic ochrony.	A/270/50 25.02.1950
Gliwice	Mury miejskie wraz z dwiema bramami sprzed 1431 roku. Granice obejmują mury wraz z najbliższym otoczeniem.	A/1294/83 13.01.1983
Gliwice ulica 1 Maja 5	Kościół katedralny pod wezwaniem świętych Apostołów Piotra i Pawła wzniesiony w latach 1896-1900 według projektu Brunona Heera w stylu neogotyckim. Granice ochrony obejmują kościół wraz z najbliższym otoczeniem zieleni w ramach działek.	A/3/99 30.04.1999
Gliwice ulica Daszyńskiego 2	Kościół Ojców Redemptorystów pod wezwaniem Świętego Krzyża z XVII wieku, murowany, tynkowany. Granice ochrony obejmują całość obiektu wraz z najbliższym otoczeniem.	A/324/60 10.03.1960
Gliwice ulica Daszyńskiego 2	Klasztor Ojców Redemptorystów z XVII wieku, barokowy, murowany, tynkowany. Granice ochrony obejmują obiekt w ramach ogrodu.	A/323/60 10.03.1960
Gliwice	Były kościół ewangelicki - obecnie kościół garnizonowy pod wezwaniem świętej Barbary wzniesiony w latach 1855-1859 w stylu neoromańskim według projektu architekta dworskiego Stillera z 1853 roku. Granice ochrony obejmują kościół.	A/1626/96 29.03.1996
Gliwice Plac Kościelny	Kościół parafialny pod wezwaniem Wszystkich Świętych, gotycki z XV/XVI wieku. Granice ochrony obejmują obiekt w ramach ogrodu oraz wyposażenie wnętrza.	A/327/60 10.03.1960
Gliwice	Plebania kościoła parafialnego Wszystkich Świętych, klasycystyczna z XVIII/XIX wieku, murowana, tynkowana. Granice ochrony obejmują parcelę budowlaną.	A/326/60 10.03.60
Gliwice ulica Toszecka 36	Kościół pod wezwaniem świętego Bartłomieja (stary), gotycki z XVI wieku, murowany, oraz murowane ogrodzenie. Granice ochrony obejmują kościół wraz z najbliższym otoczeniem wyznaczonym przez murowane ogrodzenie.	A/177/06 10.03.1960

Gliwice ulica Bernardyńska 19	Kościół pod wezwaniem świętego Bartłomieja (nowy)	A/345/11 4.07.2011
Gliwice	Kościół pod wezwaniem Wniebowzięcia Matki Boskiej (przeniesiony z Zębowic), drewniany, z XVIII wieku. Granice ochrony rozciągają się na całość obiektu i na najbliższe otoczenie.	A/322/60 7.03.1960
Gliwice ulica Kłodnicka 3	Budynek mieszkalny (obecnie kościół ewangelicko-metodystyczny), wzniesiony w 1899 roku w stylu historyzmu z wykorzystaniem elementów neobarokowych.	A/19/99 30.09.1999
Gliwice ulica Mikołowska	Kościół ormiański Trójcy Świętej, klasycystyczny, z pierwszej połowy XIX wieku. Granice ochrony obejmują całość obiektu i najbliższe otoczenie.	A/321/60 7.03.1960
Gliwice ulica Poniatowskiego 14	Dom Przedpogrzebowy zwany <i>Małą Synagogą</i> , wzniesiony w 1903 roku w stylu neogotyckim według projektu Maxa Fleischera. Granice ochrony obejmują budynek.	A/87/03 8.05.2003
Gliwice	Ratusz z XVIII/XIX wieku, murowany, klasycystyczny, z relikami z okresu średniowiecza. Granice ochrony obejmują parcelę budowlaną.	A/319/60 7.03.1960
Gliwice ulica Pod Murami 2	Zamek - tzw. "Dwór Cetryczów" z XIV wieku, murowany, częściowo tynkowany. Granice ochrony obejmują parcelę budowlaną.	A/320/60 7.03.1960
Gliwice Aleja Przyjaźni	Ruiny Teatru Miejskiego, wzniesionego w 1890 roku w stylu historyzmu według projektu architektów <i>Zimmerman und Wache</i> . Granice ochrony obejmują część budynku z zachowaną funkcją teatralną (scenę, widownię, zaplecze teatralne, salę bankietową na trzeciej kondygnacji i przyziemie pod widownią).	A/1655/97 15.12.1997
Gliwice ulica Sikorskiego 103	budynek zakładów chemicznych	A/330/11 21.02.2011
Gliwice ulica Wybrzeże Armii Krajowej 14, 15 i 16	Budynek Kliniki Ginekologiczno-Położniczej (obecnie Instytut Onkologii), wzniesiony w latach 1931-1933 w stylu funkcjonalistycznym. Granice ochrony obejmują budynek.	A/130/04 10.12.2004
Gliwice ulica Wyszyńskiego 10	kamienica	A/342/11 27.05.2011
Gliwice ulica Zwycięstwa 30	Hotel "Myśliwski" z końca XIX wieku w stylu eklektyzmu z przewagą neorenesansu i neobaroku. Granice ochrony obejmują całą działkę.	A/1383/88 28.10.1988

Gliwice ulica Zwycięstwa 23	Dom Towarowy "Ikar" z pierwszej ćwierci XX wieku w stylu wczesnego funkcjonalizmu z elementami art deco. Granice ochrony obejmują całą działkę.	A/1382/88 28.10.88
Gliwice ulica Dolnych Wałów 8a	Budynek dawnej willi "Caro" z drugiej połowy XIX wieku w stylu neorenesansu. Granice ochrony ograniczone ulicami: Zwycięstwa, Dolnych Wałów, Studzienną i od tyłu ogrodzeniem.	A/1309/83 3.10.1983
Gliwice ulica Dolnych Wałów 8	Budynek Poczty Głównej z przełomu XIX i XX wieku w stylu historyzmu z elementami neogotyku, murywany. Granice ochrony obejmują całą działkę.	A/1372/88 27.09.88
Gliwice ulica Strzody 9	Budynek obecnego Wydziału Technologii i Inżynierii Chemicznej Politechniki Śląskiej wzniesiony w latach 1906-1907 według projektu Georga Kuczory. Granice ochrony obejmują cały budynek.	A/264/09 8 VII 2009 województwo śląskie A/1630/96 30 IV 1996 województwo katowickie
Gliwice ulica Wieczorka 10	Budynek Zasadniczej Szkoły Samochodowej z końca XIX wieku, neorenesansowy. Granice ochrony obejmują całą działkę.	A/1373/88 27.09.1988
Gliwice ulica Wrocławska 1	Zespół budynków Straży Pożarnej z przełomu XIX i XX wieku w stylu eklektyzmu z elementami neogotyku. Granice ochrony obejmują całą działkę.	A/1375/88 27.09.1988
Gliwice ulica Tarnogórska 127, 129, 131	Kompleks zabudowań dawnej radiostacji z lat 1934-1936: - trzy budynki wolnostojące - maszt z drewna cedrowego - wszystkie pozostałości wyposażenia technicznego. Granice ochrony obejmują działki 928/88 i 931/88.	A/694/64 7.02.1964
Gliwice ulica Basztowa 5	Dom z XVIII/XIX wieku, klasycystyczny, murywany. Granice ochrony obejmują działkę.	A/318/60 7.03.1960
Gliwice ulica Basztowa 7	Dom z pierwszej połowy XIX wieku. Granice ochrony obejmują obiekt wraz z najbliższym otoczeniem działki.	A/1313/83 1.10.1983
Gliwice ulica Dolnych Wałów 22 ulica Młyńska 1	Budynek mieszkalny wzniesiony w 1923 roku w stylu modernizmu według projektu miejskiego architekta Carla Schabika. Granice ochrony obejmują budynek.	A/196/06 8.09.2006
Gliwice ulica Jagiellońska 9	Budynek mieszkalny wzniesiony około 1868 roku w stylu historyzmu. Granice ochrony obejmują budynek.	A/197/06 8.09.2006

Gliwice ulica Kościuszki 38	Willa wzniesiona jako budynek mieszkalno-reprezentacyjny dla dyrekcji Huty Gliwickiej około 1927 roku w stylu historyzującym przy wykorzystaniu m. in. elementów klasycznych i art deco, w otoczeniu ogrodowym. Granice ochrony obejmują budynek wraz z najbliższym otoczeniem w ramach działek.	A/1636/97 11.04.1997
Gliwice ulica Lipowa 3 (dawna Świerczewskiego)	Budynek z końca XIX wieku w stylu historyzmu, murowany z cegły z użyciem kamienia, z żeliwnym gankiem, we wnętrzu sztukaterie. Granice ochrony obejmują działkę.	A/1301/83 13.01.1983
Gliwice Rynek 6	Budynek wzniesiony po 1945 roku. Granice ochrony obejmują działkę.	A/1325/84 14.08.84
Gliwice ulica Zygmunta Starego 24a	Budynek spichlerza (magazynu) wzniesiony w 1895 roku w stylu historyzującym. Granice ochrony obejmują budynek.	A/198/06 11.09.2006
Gliwice ulica Zwycięstwa 37	Kamienica z około 1930 roku, wzniesiona według projektu Ericha Mendelsohna w stylu funkcjonalizmu. Granice ochrony obejmują działkę.	A/1376/88 27.09.1988
Gliwice skrzyżowanie ulic: Zwycięstwa 38 i Alei Przyjaźni 11	Kamienica z przełomu XIX i XX wieku w stylu eklektyzmu z elementami neogotyku i secesji. Granice ochrony obejmują działkę.	A/1374/88 27.09.1988
Gliwice ulica Robotnicza	Zespół zabudowy dawnej Huty Gliwickiej (obecnie GZUT) - 28 obiektów wraz z pozostałościami dawnych urzędzeń i kanałów, otoczeniem zieleni i ciągami komunikacyjnymi. Granice ochrony obejmują cały zespół zabudowy wraz z otoczeniem, jego układ przestrzenny, zieleń oraz ciągi komunikacyjne.	A/1444/91 30.12.1991
Gliwice Bojków	Plebania z XVIII wieku (około 1740 roku), murowana. Brak określenia granic ochrony.	A/345/60 7.03.1960
Gliwice Bojków ulica Mickiewicza 91 (Rolników 91, przy Żeńców)	Dom wraz z oborą, z XVIII wieku, drewniany. Brak określenia granic ochrony. Rozebrano oborę, została tylko część mieszkalna.	A/343/60 7.03.1960
Gliwice Łąbędy	Kościół parafialny pod wezwaniem Wniebowzięcia Matki Boskiej z XV wieku, przebudowany w XVIII i XIX wieku, murowany. Granice ochrony obejmują obiekt wraz wyposażeniem wnętrza oraz najbliższe otoczenie.	A/303/60 7.03.1960
Gliwice Łąbędy	Plebania parafii rzymsko-katolickiej pod wezwaniem Wniebowzięcia Matki Boskiej z XVIII wieku, barokowa, murowana. Brak określenia granic ochrony.	A/301/60 7.03.1960

Gliwice Ostropa	Kościół filialny pod wezwaniem świętego Jerzego z XVII wieku, drewniany z murowanym prezbiterium. Granice ochrony rozciągają się na całość budowli wraz z wystrojem wnętrza, w ramach ogrodzenia.	A/355/60 10.03.1960
Gliwice Szobiszowice ulica Dworska 10d	Dawny dwór z XVIII wieku o cechach późnobarokowych, murowany z kamienia łamanego tynkowany. Granice ochrony obejmują całość obiektu i najbliższe otoczenie wraz z resztkami starodrzewu parkowego.	A/1205/74 12.02.1974
Gliwice Stare Gliwice	Spichlerz z XVII wieku, murowany. Brak określenia granic ochrony.	A/366/60 10.03.1960
Gliwice ulica Sobieskiego 2	Wieża ciśnień.	A/1689/98 30.12.1998
Gliwice ulica Śliwki 5	Budynek mieszkalny. Granice ochrony obejmują budynek w obrysie murów zewnętrznych.	A/284/09 08.10.2009

ZAŁĄCZNIK NR 2.
GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW.
Kamienice mieszkalne w obrębie Starego Miasta.

ulica	numer administracyjny
Bankowa	2,3,5,12
Bednarska	2-2a,3
Białej Bramy	10
Bytomska	2,11,13
Dolnych Wałów	5, 13, 13a, 17, 19, 19b, 21a, 22, 24, 25, 28
Górnych Wałów	6, 8, 13, 15, 17, 27, 32, 46, 52
Grodowa	6, 10, 12, 18
Kaczyniec	5,30
Kościelna	1,3,5
Krupnicza	1,5,7,12
Krótką	1,3
Plac Inwalidów Wojennych	9,11
Plac Mleczny	4
Plac Rzeźniczy	1/Górnych Wałów 52
Plac Wszystkich Świętych	4
Plebańska	2, 3, 6, 10, 12, 14, 16, 18
Raciborska	1a, 12, 19
Rynek	ratusz, 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26
Szkolna	4
Srednia	10,16-18,24

Pozostałe obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.

Nazwa obiektu	ulica	numer administracyjny
Budynek Wydziału Elektrycznego	Akademicka	10
Dom z zabudową gospodarczą	Architektów	118,
Wieża ciśnień	Architektów	207
Dom	Architektów	116,140,
Kościół pw. św. Rodziny	Chorzowska	46
Dom	Chorzowska	58,60
Pałac podmiejski	Chorzowska	103
Dawna gospoda	Daszyńskiego	153
Dom	Daszyńskiego	198,221,268,277c,d,
Cegielnia wraz z kominem	Daszyńskiego	
Budynek byłej Szkoły Ogrodniczej	Daszyńskiego	550
Dom	Dolnej Wsi	13,33,75,91,109,115,119,129
Dom	Geodetów	1
Plebania	Głowackiego	1
Kościół p.w. św. Antoniego	Głowackiego	3
Dom	Głowackiego	4,5,6,7-13,12-26,51-21,23-25,27-29,28-42,31-33,44-46, 48-50,52-54, 56-58
Dom	Kniejowa	2
Budynek Wydziału Inżynierii Środowiska i Energetyki	Konarskiego	22
Kościół p.w. Zesłania Ducha	Nauczycielska/ Geode-	

Świętego	tów	
Dom	Las Łabędzki	2,3,4,6,8,10,12,14,16,22,24,26,28,30,32
Dom	Pod Borem	9,11
Dom wielorodzinny	Poligonowa	6
Dom	Słoneczna	1,2,3,4-6,5-7,8-10,9-11,13,12-14,15-17,19-21,23-25,24,29,28-30,31-33,32-34,35-37,36-38,39-41,40-42,43-45,44-46,48-50,52-54,56-58,60-62,64-66
Dom	Świerkowa	5
Dom	Tokarska	42
Zabudowania przemysłowe, dawna huta szkła Scharffa	Toszecka	2
Hala produkcyjna i magazyn	Towarowa	2
Dom	Towarowa	15,17
Dom	Wójtowska	27,32,47,49,
Dom	Zachodnia	1-3,2,4-6,5-7,8-10,9-11,12-14,13-15,16-18,17-19,20-22,21-23,24-26,25-27,28-30,29-31,32-34,33-35,36-38,37-39,41-43,45-47
Budynek Urzędu Miejskiego	Zwycięstwa	21
Budynki koszar	Andersa	
Budynek mieszkalny	Nad Torami	1
Kamienice mieszkalne	Dubois	4-6,8,10
Dom mieszkalny	Błogosławionego Czesława	13a

Kapliczki przydrożne:

- Ul. Architektów 5, 290
- Ul. Daszyńskiego 698
- Ul. Dożynkowa
- Ul. Elsnera
- Ul. Folwarczna, róg ul. Kurpiowskiej
- Ul. Głogowska 9
- Ul. Ligocka 65
- Ul. Poznańska 55
- Ul. Przyszowska 45
- Ul. Rolników 44, 179
- Ul. Rzeczycka, róg ul. Pszennej
- Ul. Toszecka, róg ulicy Nad Łakami
- Ul. Tarnogórska 99
- Ul. Tarnogórska, róg ulicy Olszewskiego
- Ul. Wałbrzyska, nad stawem, w ogrodzie
- Ul. Zamkowa 2
- Ul. Zawadzkiego 2
- Ul. Żytia 29

ZALĄCZNIK NR 3.**OBIEKTY ARCHEOLOGICZNE UJĘTE W WOJEWÓDZKIEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW.**

ARKUSZ	MIEJSCOWOŚĆ	NR STAN. W MIEJSCOWOŚCI	NR STAN. NA OBI-SZARZE	FUNKCJA OBIEKTU	CHRONOLOGIA
97-45	Bojków	1	1	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia okres nowożytny
97-43	Brzezinka	1	29	osada otwarta osada otwarta śląd osadnictwa	starożytność wczesne średniowiecze średniowiecze
97-43	Brzezinka	2	30	osada otwarta	wczesne średniowiecze
97-43	Brzezinka	3	31	osada otwarta	średniowiecze
97-43	Brzezinka	4	32	osada otwarta	wczesne średniowiecze
97-43	Brzezinka	5	33	osada otwarta	średniowiecze
97-43	Brzezinka	6	34	śląd osadnictwa	średniowiecze
97-43	Brzezinka	7	35	śląd osadnictwa	średniowiecze
97-43	Brzezinka	8	36	śląd osadnictwa	średniowiecze
97-43	Brzezinka	9	37	osada otwarta	średniowiecze
97-43	Brzezinka	10	38	śląd osadnictwa	epoka kamienia
97-44	Centrum	1	39	śląd osadnictwa	neolit
97-44	Centrum	2	40	śląd osadnictwa	neolit
97-44	Centrum	3	41	osada otwarta ? śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze XII-XII w
96-44	Czechowice	1	26		wczesne średniowiecze
96-44	Czechowice	2	27		wczesne średniowiecze
96-44	Czechowice	3	28		wczesne średniowiecze
96-44	Czechowice	4	29		średniowiecze
96-44	Czechowice	5	30	osada	średniowiecze XIII w.
96-44	Czechowice	6	31	śląd osadnictwa	paleolit, mezolit
96-44	Czechowice	7	32	śląd osadnictwa osada	epoka brązu, epoka żelaza wczesne średniowiecze X-XI w.
96-44	Czechowice	8	33	cmentarzysko	pradzieje wczesne średniowiecze
96-44	Czechowice	9	34	osada	neolit
96-44	Czechowice	10	35	śląd osadnictwa	późne średniowiecze
96-44	Czechowice	11	37	śląd osadnictwa	późne średniowiecze
96-44	Czechowice	12	40	osada	późne średniowiecze
96-44	Czechowice	13	41	śląd osadnictwa	późne średniowiecze
96-44	Czechowice	14	42	osada	późne średniowiecze
96-44	Czechowice	15	43	osada	późne średniowiecze
96-44	Czechowice	16	44	śląd osadnictwa	późne średniowiecze
96-44	Czechowice	17	45	śląd osadnictwa	późne średniowiecze

96-44	Czechowice	18	46	osada	epoka brązu, epoka żelaza wczesne średniowiecze VIII-X w.
96-44	Czechowice	19	47	śląd osadnictwa	późne średniowiecze
96-44	Czechowice	20	50	osada	późne średniowiecze
96-44	Czechowice	21	51	osada	późne średniowiecze
96-44	Czechowice	22	52	osada	późne średniowiecze
96-44	Czechowice	23	53	śląd osadnictwa	epoka kamienia późne średniowiecze
96-44	Czechowice	24	54	śląd osadnictwa	późne średniowiecze
96-44	Czechowice	25	55	osada	późne średniowiecze
96-44	Czechowice	26	56	osada	późne średniowiecze
96-44	Czechowice	27	56	śląd osadnictwa osada	późne średniowiecze
98-45	Ligota Zabrska	1	2	obozowisko śląd osadnictwa	mezolit średniowiecze
98-45	Ligota Zabrska	3	3	nieokreślony śląd osadnictwa	mezolit średniowiecze
98-45	Ligota Zabrska	2	4	obozowisko śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	mezolit pradzieje wczesne średniowiecze średniowiecze
98-45	Ligota Zabrska	8a	5	obozowisko śląd osadnictwa śląd osadnictwa	mezolit epoka kamienia okr. nowożytny XVIII-XIX w.
96-44	Łabędy	8	67		
96-44	Łabędy	9	68		
96-44	Łabędy	10	69	śląd osadnictwa	neolit
96-44	Łabędy	11	70	śląd osadnictwa	epoka kamienia
96-44	Łabędy	12	71	gródek stożkowy	późne średniowiecze XV w.
96-44	Łabędy	13	72		
96-44	Łabędy	14	73		paleolit
96-44	Łabędy	15	74	osada	neolit
96-44	Łabędy	16	75		pradzieje
96-44	Łabędy	17	76		epoka kamienia
96-44	Łabędy	18	77	osada	neolit / pradzieje / średniowiecze
96-44	Łabędy	19	78		neolit / pradzieje / średniowiecze
96-44	Łabędy	20	79		epoka kamienia
96-44	Łabędy	21	80		epoka kamienia / epoka brązu
96-44	Łabędy	22	81	śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich
96-44	Łabędy	23	82		epoka kamienia / średniowiecze
96-44	Łabędy	24	83		epoka kamienia / pradzieje
96-44	Łabędy	25	84		neolit / wczesne i późne średniowiecze
96-44	Łabędy	26	85	osada	pradzieje
96-44	Łabędy	27	86	osada	neolit
96-44	Łabędy	28	87	osada	wczesne średniowiecze
97-44	Niepaszyce	1	1	osada otwarta	późne średniowiecze
97-44	Niepaszyce	2	2	śląd osadnictwa	średniowiecze
97-44	Niepaszyce	3	3	śląd osadnictwa	późne średniowiecze

97-44	Niepaszyce	4	4	śląd osadnictwa	późne średniowiecze
97-44	Niepaszyce	5	5	śląd osadnictwa	późne średniowiecze
97-44	Niepaszyce	6	42	śląd osadnictwa	późne średniowiecze
97-44	Niepaszyce	7	43	śląd osadnictwa	epoka kamienia
96-44	Niepaszyce	6	64	śląd osadnictwa	późne średniowiecze
96-44	Niepaszyce	7	65	śląd osadnictwa	epoka kamienia
96-44	Niepaszyce	8	66		pradzieje
97-43	Ostropa	3	39	śląd osadnictwa	epoka kamienia
96-44	Przyszówka	1	58	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia / neolit / pradzieje wczesne średniowiecze
96-44	Przyszówka	2	59	obozowisko	paleolit/mezolit
96-44	Przyszówka	3	60	grób	
96-44	Przyszówka	4	61	cmentarzysko bi- rytualne	okres halszacki
96-44	Przyszówka	5	62	śląd osadnictwa	neolit
96-44	Przyszówka	6	63	śląd osadnictwa	eoilit
97-45	Sośnica	1	8	obozowisko	mezolit
97-45	Sośnica	2	9	obozowisko śląd osadnictwa	mezolit średniowiecze
97-45	Sośnica	3	10	obozowisko	mezolit
97-45	Sośnica	3a	11	obozowisko	mezolit
97-45	Sośnica	3b	12	obozowisko osada otwarta (?)	mezolit wczesne średniowiecze
97-45	Sośnica	3c	13	obozowisko	mezolit
97-44	Sośnica	4	36	obozowisko	mezolit
97-44	Sośnica	5	37	śląd osadnictwa	epoka kamienia
97-44	Sośnica	6	38	obozowisko	mezolit
98-45	Sośnica	17	6	śląd osadnictwa	epoka kamienia
98-45	Sośnica	19	7	śląd osadnictwa	epoka kamienia
98-45	Sośnica	15	8	obozowisko (?)	epoka kamienia
98-45	Sośnica	18	9	śląd osadnictwa	epoka kamienia
97-44	Stare Gliwice	1	6	śląd osadnictwa osada otwarta	okres halszacki późne średniowiecze
97-44	Stare Gliwice	2	7	śląd osadnictwa	późne średniowiecze
97-44	Stare Gliwice	3	8	osada otwarta	średniowiecze
97-44	Stare Gliwice	4	9	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia średniowiecze
97-44	Stare Gliwice	5	10	śląd osadnictwa	średniowiecze
97-44	Szobiszowice	1	29	śląd osadnictwa	neolit
97-44	Szobiszowice	2	30	obozowisko obozowisko śląd osadnictwa	paleolit schyłkowy mezolit średniowiecze
97-44	Szobiszowice	3	31	obozowisko obozowisko	paleolit schyłkowy mezolit
97-44	Szobiszowice	4	32	obozowisko	mezolit
97-44	Szobiszowice	5	33	obozowisko	mezolit
97-44	Szobiszowice	6	34	obozowisko	mezolit
97-44	Szobiszowice	7	35	obozowisko	epoka kamienia
97-44	Wójtowa Wieś	1	11	śląd osadnictwa	?

97-44	Wójtowa Wieś	2	12	śląd osadnictwa	?
97-44	Wójtowa Wieś	3	13	śląd osadnictwa	średniowiecze
97-44	Wójtowa Wieś	4	14	śląd osadnictwa	średniowiecze
97-44	Wójtowa Wieś	5	15	osada otwarta śląd osadnictwa	starożytność średniowiecze
97-44	Wójtowa Wieś	6	16	osada otwarta	średniowiecze
97-44	Wójtowa Wieś	7	17	śląd osadnictwa	średniowiecze
97-44	Żerniki	3	18	śląd osadnictwa	epoka kamienia
97-44	Żerniki	4	19	kurhan (?)	(?)
97-44	Żerniki	6	20	śląd osadnictwa osada otwarta	wczesna średniowiecze średniowiecze
97-44	Żerniki	7	21	śląd osadnictwa	późne średniowiecze
97-44	Żerniki	8	22	śląd osadnictwa	średniowiecze
97-44	Żerniki	9	23	śląd osadnictwa	średniowiecze
97-44	Żerniki	10	24	śląd osadnictwa	późne średniowiecze
97-44	Żerniki	11	25	śląd osadnictwa	średniowiecze
97-44	Żerniki	12	26	śląd osadnictwa	późne średniowiecze
97-44	Żerniki	13	27	osada otwarta	średniowiecze (XIVw.)
97-44	Żerniki	14	28	śląd osadnictwa	średniowiecze
97-45	Żerniki	1	1	obozowisko	mezolit
97-45	Żerniki	2	2	obozowisko	mezolit
97-45	Żerniki	5	3	śląd osadnictwa	średniowiecze
97-45	Żerniki	15	4	śląd osadnictwa	epoka kamienia
97-45	Żerniki	16	5	osada otwarta śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze średniowiecze
97-45	Żerniki	17	6	śląd osadnictwa/ osada otwarta	średniowiecze / starożytność

OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW:

- Łabędy, grodzisko średniowiecze, nr rej.: C/1089/69 z dn. 17. X.1969.
- Stare Gliwice, ul. Starogliwicka 99, osada kultury lużyckiej, nr rej.: C/1645/97 z dn. 11.07.1997.